

SUSTAINABLE DEVELOPMENT 2015

Helping stakeholders shape new global goals for humanity's future

JAUNAIS ATTĪSTĪBAS IETVARŠ POST2015: NEVALSTISKO ORGANIZĀCIJU STRATĒGIJA

Janvāris, 2015. gads

Inese Vaivare, LAPAS:

Mēs varam būt paraugs citām valstīm, jo spējam pie viena galda pulcināt attīstības jomas un vides jomas nevalstiskās organizācijas, dažādu jomu ekspertus, ieklausīties viens otrā un meklēt kopīgu ceļu. Jo arī nākotne mums taču ir kopīga un katrs no mums šajā ceļā ir vērtīgs ceļabiedrs!

Jānis Brizga, Zaļā brīvība:

Attīstības sadarbības un ilgtspējīgas attīstības kopienas beidzot ir apvienojušās, lai kopīgu rūpētos par labāku nākotni bez vides degradācijas, nevienlīdzības un apspiestības, bet cenšoties apmierināt visu cilvēku pamatvajadzības.

LAPAS LATVIJAS PLATFORMA
ATTĪSTĪBAS SADARBĪBAI

This document has been produced with the financial assistance of the European Union, under the programme SD2015 implemented in partnerships with CIVICUS: World Alliance for Citizen Participation, Stakeholder Forum and UNDESA. The contents of this document are the sole responsibility of Latvian Platform for Development Cooperation and can under no circumstances be regarded as reflecting the position of European Union, and above organisations.

Autoru kolektīvs interešu aizstāvības plānam

Jānis Brizga
Evija Goluba
Inese Vaivare

Tematiskie eksperti

Dace Kavasa
Anita Kehre
Lāsma Ozola
Ingus Purgailis
Inese Gmizo-Lārmane
Dzintra Atstāja
Inga Belousa
Jonas Buechels

Izdevuma latviešu valodā redaktors Inga Kanasta - Zabarovska

Tulkotājs SIA Ability Words

Maketa dizains Marika Latsone

Pateicība par ieguldījumu publikācijas tapšanā

Nacionālā semināra dalībniekiem – projekta ekspertiem un Selīnai Vancānei, Līgai Rudzītei, Rūtai Kronbergai, Ndai Grīnbergai, Madara Siliņa, Anna Popkova, Inga Gutberga, Dita Erna Sīle, Alise Vītola, Anete Kārkliņa, Ivars Brīvers, Emīls Anškens

CIVICUS partneriem - Dorothée Guénéheux, Freya Seath

Publikācijas elektroniskā versija pieejama interneta vietnē www.lapas.lv

© Latvijas Platforma attīstības sadarbībai

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce uz publikāciju „Jaunais attīstības ietvars Post2015: nevalstisko organizāciju redzējums” ir obligāta.

SATURS

Par projektu	4
Par post2015 globāli	5
Par post2015 Latvijā	7
Interesu aizstāvības stratēģija nevalstiskajām organizācijām	8
Ekspertu viedokļi	12

PAR PROJEKTU

Latvijas Platforma attīstības sadarbībai LAPAS sadarbībā ar biedrību "Zaļā brīvība" no 2014. gada maija līdz 2015. gada februārim ar CIVICUS atbalstu īstenoja projektu jaunā attīstības ietvara pēc 2015. gada jeb post2015 aktuālizēšanai Latvijā, organizējot nacionālo semināru un izstrādājot nacionālo interešu aizstāvības stratēģiju.

Nacionālajā seminārā piedalījās tematiskie eksperti, interesenti- pārstāvji no organizācijām, kas savas darbības ietvaros skar arī post2015 jautājumus, Vides aizsardzības un reģionālās ministrijas pārstāve postRio procesa kontekstā un Ārlietu ministrijas pārstāvji post2015 procesa kontekstā, kā arī Pārresoru koordinācijas centra pārstāvji. Seminārā tika apspriests post2015 un postRio process globālā, Eiropas un Latvijas līmenī, valsts oficiālās pozīcijas. Tāpat projekta eksperti prezentēja savus sākotnējos komentārus, noritēja diskusijas par dažādu jomu sinerģiju un pretrunām, nepieciešamo rīcību un viedokļiem Latvijas, Eiropas un globālā līmenī, izstrādāti priekšlikumi interešu aizstāvības stratēģijai.

Projekta galvenie eksperti, balstoties uz nacionālā semināra rezultātiem izstrādāja interešu aizstāvības stratēģiju, savukārt eksperti pilnveidoja savus komentārus un ziņojumus.

Interesu aizstāvības stratēģija jeb šī publikācija sniedz ieskatu par post2015 procesu globālā, Eiropas un nacionālā līmenī, nevalstisko organizāciju iespējām iesaistīties un ekspertu komentārus par jaunajiem attīstības ietvara mērķiem, kurus izvēlējusies ekspertu grupa (kopā šobrīd ir 17 mērķi).

Līdzīgi nacionālie projekti vienlaicīgi tiek īstenoti 12 pasaules valstīs – Āfrikā – Malavi, Maurīcijā, Tanzānijā, Latīņamerikā – Brazīlijā, Kolumbijā, Venecuēlā, Eiropā – Latvijā, Portugālē, Āzijā – Nepālā, Filipīnās, Karībās – Dominikānas republikā, Tuvajos Austrumos – Ēģiptē.

LAPAS bija gods satikt projekta partnerus no visas pasaules, prezentēt Latvijas pieredzi CIVICUS organizētā Starptautiskajā Pilsoniskās sabiedrības nedēļā 2014. gada novembrī Johaneshurgā, Dienvidāfrikā.

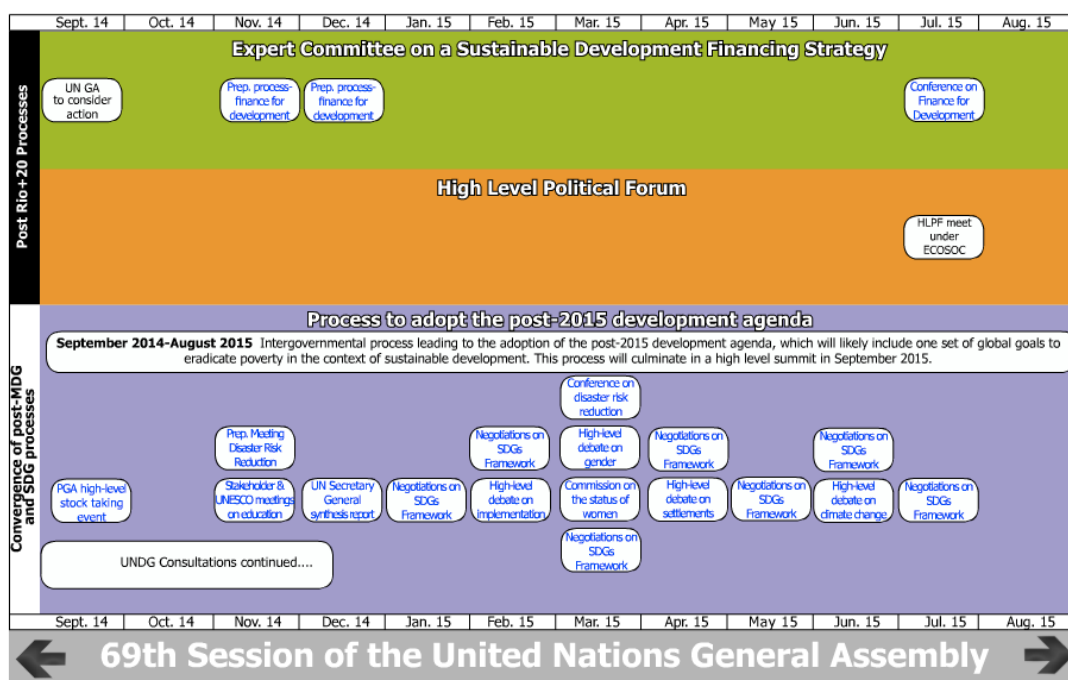

Projekta turpinājums ir plānoto interešu aizstāvības aktivitāšu ieviešana, koordinēšana, stratēģijas aktualizēšana, atbilstoši situācijai. Projekta komanda tic, ka 2015. gads būs rīcības gads un Latvijas Prezidentūra ES Padomē un Eiropas gads attīstībai ļaus mums mobilizēt resursus savu mērķu sasniegšanā!

PAR POST2015 GLOBĀLI

2000. gadā ANO dalībvalstis apņēma līdž 2015. gadam sasniegt Tūkstošgades attīstības mērķus (TAM), par vispārīgo mērķi izvirzot nabadzības samazināšanu uz pusi.¹ 2015. gadā TAM sasniegšanas termiņš noslēdzas, tādēļ šobrīd globālā līmenī notiek aktīvas diskusijas par jaunu attīstības politikas ietvaru pēc 2015. gada (post2015).

Visas pasaules valstis tiek aicinātas iesaistīties jauno prioritāro jomu noteikšanā dažādos starptautiskajos formātos – gan globālā ANO līmenī, gan Eiropas Savienības līmenī, gan nacionālajā – izstrādājot nacionālās pozīcijas, gan dažādās pilsoniskajās iniciatīvās².

1.attēls Līdzšinējais post2015 un postRio process globālā līmenī³.

ANO post2015 samītā Ņujorkā 2015. gada 21.-23. septembrī tika apstiprināti jaunie ilgtspējīgas attīstības mērķi pēc 2015. gada⁴. Paredzēts, ka post2015 ilgtspējīgas attīstības mērķi, kas saved kopā divus līdz šim atsevišķos ilgtspējīgas attīstības un attīstības sadarbības procesus, aizstās pašreizējos TAM⁵.

Papildus nabadzības un ilgtspējīgas attīstības mērķu apvienošanai vienā ietvarā, jaunie globālie attīstības mērķi tiks pielāgoti universāli, t.i. attiecināmi uz visām pasaules valstīm, tai skaitā Latviju. Tādēļ Latvijas redzējumam jāapvieno ne tikai viedoklis par prioritātēm attīstības sadarbības partnervalstīs, bet arī jāiekļauj vīzija par Latvijas iekšējiem ilgtermiņa attīstības mērķiem.

1 Vairāk par TAM lasiet šeit: <http://www.un.org/millenniumgoals/>

2 Vairāk par starpvaldību procesu lasiet šeit: <http://www.sustainabledevelopment2015.org/index.php/intergovernmental-processes>

3 <http://www.sustainabledevelopment2015.org/index.php/intergovernmental-processes>

4 ANO sintēzes ziņojumu un jauno mērķu piedāvājumu lasiet šeit: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/69/700

5 Vairāk par ilgtspējīgas attīstības mērķu procesu lasiet šeit: <http://www.sustainabledevelopment2015.org/index.php/intergovernmental-processes/sustainable-development-goals>

Post2015 diskusiju ietvaros notiek arī sarunas par mērķu ieviešanas līdzekļiem (Means of Implementation (Mol)), kas balstīsies uz ANO Starpvaldību ekspertu komitejas par ilgtspējīgas attīstības finansējumu (Intergovernmental Committee of Experts on Financing for Sustainable Development - ICESDF) 2014. gada 8. augustā publicēto ziņojumu par post2015 noteikto mērķus finansēšanu⁶. Svarīga loma mērķu sasniegšanai praktiskajā līmenī ir jaunai Globālajai partnerībai, kas ietver gan finanšu, gan nefinanšu instrumentus, gan visas īstenošanā iesaistītās puses - valdības, starptautiskās institūcijas, privātais sektors, parlamenti, akadēmiskās aprindas, jaunatne, pilsoniskā sabiedrība u.c.⁷

2015. gadā notiks valstu un interešu grupu sarunas, lai nonāktu pie ilgtspējīgas attīstības mērķu gala redakcijas, ko paredzēts pieņemt ANO Ģenerāļtajā asamblejā 2015. gada septembrī. Bet līdz tam post2015 mērķi vēl tiks apspriesti ANO Economias un sociālo lietu komisijā, ministru sanāksmē 2015. gada maijā, ANO Augsta līmeņa politikskajā forumā valstu vadītāju līmenī 2015. gada jūnijā un jūlijā, kā arī citās ANO konferencēs, piemēram, pasaules konferencē Izglītība visiem un konferencē Finances attīstībai, Adisabebā, kur tiks apspriesti post2015 ieviešanas finansēšanas mehānismi.

Finansējuma saistības – pašlaik spēkā ir 2002. gada vienošanās par ANO Tūkstošgades attīstības mērķu (TAM) finansēšanu (Monterejas un Dohas vienošanās), kur attīstītās valstis apņēmas līdz 2015. gadam 0,7% no nacionālā kopprodukta novirzīt Oficiālai attīstības palīdzībai (OAP⁸). Visas ES dalībvalstis ir vēlreiz apstiprinājušas šo apņemšanos Padomes secinājumos 2014. gada maijā. Starpvaldību ekspertu komiteja ilgtspējīgas attīstības finansēšanai sagatavos priekšlikumu efektīvai finansēšanas stratēģijai jaunajā attīstības ietvarā.⁹ Latvijas prezidentūras laikā tiks apstiprināta ES pozīcija par post2015 mērķu finansēšanu, gatavojoties 3. Starptautiskajai ANO Finansējuma konferencei 2015. gada jūlijā.

⁶ Lasi ziņojumu šeit: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/4588FINAL%20REPORT%20ICESDF.pdf>

⁷ Par jauno globālo partnerību lasi šeit: http://www.un.org/sg/management/pdf/HLP_P2015_Report.pdf

⁸ Jaunāko ziņojumu par oficiālo attīstības palīdzību Eiropā un Latvijā meklē šeit: <http://www.concordeurope.org/publications/item/374-aidwatch-2014>

⁹ Vairāk par komiteju lasi šeit: <http://www.sustainabledevelopment2015.org/index.php/intergovernmental-processes/finance>

PAR POST2015 LATVIJĀ

Latvijai diskusijas par attīstības politikas ietvaru pēc 2015. gada ir īpaši būtiskas, jo Latvijas prezidentūra ES Padomē 2015. gada pirmajā pusē, sakrīt ar aktīvāko starpvaldību sarunu posmu par jaunajiem mērķiem un gatavošanos attīstības finansējuma konferencei.

Ņemot vērā, ka jaunais ietvars ir universāls (attieksies gan uz attīstītājām, gan attīstības valstīm) un apvieno nabadzības mazināšanas un ilgtspējīgas attīstības mērķus, Latvijas pozīciju Ārlietu ministrija (ĀM) izstrādā ciešā sadarbībā ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju (VARAM) un citām nozaru ministrijām, pašvaldību un privātā sektora pārstāvjiem, sociālajiem partneriem un nevalstiskajām organizācijām.

Taču joprojām ĀM ir pamatā atbildīga par attīstības sadarbības jautājumiem, bet VARAM kompetencē ir vides ilgtspēja. Ilgtspējīgas attīstība jautājumus Latvijā kopumā koordinē Pārresoru koordinācijas centrs, taču Centra iesaiste post2015 procesā līdz šim ir bijusi niecīga, ja tā interešu lokā pamatā ir Nacionālā attīstības plāna izstrāde un ieviešana. Latvijas nacionālo post2015 pozīciju izstrādā Ārlietu ministrija, konsultējoties ar nozaru ministrijām, Pārresoru koordinācijas centru, nevalstiskajām organizācijām un sociālajiem partneriem. Pozīcija arī nosaka Latvijas tematiskās prioritātes post2015 ietvarā¹⁰:

- labas pārvaldības, likuma varas stiprināšana un efektīvas institūcijas;
- ilgtspējīga un iekļaujoša ekonomiskā izaugsme, nodarbinātība un infrastruktūra;
- veselība, veselības pakalpojumu pieejamība;
- universāla un visiem pieejama izglītība visos līmeņos;
- dzimumu līdztiesības veicināšana;
- nodrošinājums ar pārtiku un ilgtspējīga lauksaimniecība;
- ilgtspējīgs patēriņš un ražošana;
- sauszemes ekosistēmu aizsargāšana un atjaunošana, kā arī bioloģiskās daudzveidības zuduma apstādināšana.

Par minētajām prioritārajām jomām, šī projekta ietvaros ir izstrādātas arī Latvijas NVO pozīcijas, kas aprakstītas zemāk. 2015. gadā šīs pozīcijas vēl tiks apspriestas un diskutātes, iesaistot arī citas saistītās puses. Post-2015 process un jauno mērķu finansēšana un ieviešana ir Latvijas prezidentūras ES Padomē prioritātes. ĀM apgalvo, ka Latvija koncentrēsies uz visaptveroša ES ieguldījuma veicināšanu starpvaldību sarunās, jo īpaši uz tādām ES svarīgām prioritātēm kā laba pārvaldība un likuma vara, dzimumu līdztiesība, ilgtspējīga un iekļaujoša ekonomiskā izaugsme, kā arī miers un drošība.

6.marta ES Vides Padomes (Briselē) VARAM plāno izvērst diskusiju par ilgtspējīgas attīstības mērķiem pēc 2015.gada, proti, sabalansētu vides dimensijas integrāciju un īstenošanu Post-2015 procesos. Debatēs plānots akcentēt vides dimensijas lomu, kas ir pamatā ilgtspējīgai un iekļaujošai ekonomikas izaugsmei, nabadzības izskaušanai un kopīgai labklājībai.

2015. gadā notiks arī jauna Latvijas attīstības sadarbības politikas vidēja termiņa plānošanas dokumenta 2016. - 2020. gadam izstrāde.

10 LR 2014. gada 15. septembra pozīcija Nr. 2 "Par Attīstības politikas ietvaru pēc 2015. gada (post2015 agenda)".

INTEREŠU AIZSTĀVĪBAS STRATĒGIJA NEVALSTISKAJĀM ORGANIZĀCIJĀM

Nevalstiskās organizācijas ir nozīmīga post2015 procesa daļa, jo spēj mobilizēt viedokļa apzināšanai un sniegšanai dažādas sabiedrības grupas, nodrošinot, ka jaunais attīstības ietvars ir pēc iespējas atbilstošāks reālajām sabiedrības vajadzībām.

Nevalstisko organizāciju interešu aizstāvības stratēģija ir balstīta uz globālo, Eiropas un Latvijas post2015 procesu un projektā iesaistīto ekspertu redzējumu. Stratēģija ir “dzīvs” dokuments, jo, mainoties globālajiem un Eiropas procesiem, tā var tikt mainīta.

Ilgtermiņa **mērķis** ir visu pušu koordinēta un atbildīga darbība, lai attīstītu ietvaru, kas nodrošinātu globālu ilgtspēju pasaulē, samazinot nevienlīdzību, vides degradāciju un dotu iespēju visiem apmierināt savas pamatvajadzības.

Šī mērķa sasniegšanai ir izvirzīti divi **apakšmērķi**:

- 1) post2015 diskusijā ir iesaistīts plašs lēmumu pieņēmēju loks;
- 2) ir stiprināta NVO kapacitāte darbā ar post2015 mērķu īstenošanu.

I Lēmumu pieņēmēju iesaistīšana

Līdz šim post2015 diskusijās dominē LR Ārlietu ministrijas viedoklis un pozīcija, bet arī VARAM ir bijusi iesaistīta diskusijās, it sevišķi no vides ilgtspējas perspektīvas. Taču, ņemot vērā jauno mērķu globālo raksturu, pilnvērtīgai post2015 perspektīvas integrācijai, jau diskusiju procesā ir nepieciešams iesaistīt plašāku lēmumpieņēmēju loku. Dažādu pušu konsekventa un efektīva iesaiste nodrošinātu starpnozaru skatījumu un vēlāk - šo mērķu adekvātu horizontālo un vertikālo integrāciju politikas plānošanas dokumentos Latvijā. Procesā, citu starpā, ir būtiski iesaistīt arī Zemkopības, Labklājības un Ekonomikas ministrijas, Valsts kanceleju un Pārresoru koordinācijas centru.

Post2015 process skar visas valsts attīstības jomas, tāpēc tas ir skatāms arī Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas Latvija-2030 un Nacionālā attīstības plāna kontekstā, tādējādi vēl vairāk paplašinot iesaistīto pušu loku uz Saeimu un atbilstošajām tās komisijām.

Tāpat visos procesa posmos atbilstoši ir iesaistāmas nevalstiskās organizācijas un sociālie partneri, īpaši – dodot pienācīgu pozīciju sagatavošanas laiku. Apzinoties globālo procesu straujo virzību un mainību, atbildīgajām institūcijām ir jānodrošina konsultāciju procesa nepārtrauktība un informācijas pieejamība visām iesaistītajām pusēm.

Šobrīd Ārlietu ministrija sniedz informāciju un organizē iesaistes procesu, tomēr tā īsais laiks un liels dokumentu apjoms liedz veikt kvalitatīvu līdzdalību. Izvērtējot nevalstisko post2015 procesā iesaistīto organizāciju resursus, ir konstatēts, ka nevienai no organizācijām nav algots cilvēks vai pieejams īpašs resursu apjoms post2015 procesa nodrošināšanai. Tādējādi iesaistītajiem organizācijām ierobežotas proaktīvas rīcas iespējas un nav iespējams elastīgi reaģēt uz informācijas pieprasījumu.

Diskusijām ir jābūt par post2015 mērķiem, indikatoriem un ieviešanas mehānismiem, tai skaitā:

- finanšu līdzekļiem, īpaši:
 - par attīstības finansējumu jārunā plašāk nekā tikai par OAP, lielāku uzsvāru liekot uz citiem finansējuma avotiem, īpaši pašmāju resursu mobilizāciju (piemēram, nodokļu ieņēmumi, ienākumi no dabas resursiem u.c.);
 - OAP jāizmanto kā katalizators citu finansējuma avotu piesaistīšanai, piemēram, privātā finansējuma;
 - privātais sektors ir svarīgs iekļaujošas un ilgtspējīgas attīstības virzītājs, tādēļ jārosina diskusijas par nosacījumiem privātā sektora iesaistei.
- nefinanšu līdzekļiem – tirdzniecība, tehnoloģijas un inovācijas, zinātne, ekspertīze un kapacitātes stiprināšana, politiku saskaņotība, migrācijas pozitīvas ietekmes veicināšana u.c. Īpaši nozīmīga ir politiku saskaņotību attīstībai un attīstību veicinošas vides radīšanu nacionālā un starptautiskā līmenī, lai veicinātu nabadzības izskaušanu un ilgtspējīgu attīstību ar visiem iespējamiem līdzekļiem, kā iekšpolitiski, tā ārpolitiski.

Rīcības virzieni:

1. Pieprasīt Ārlietu ministrijai sadarbībā ar saistītajām pusēm izstrādāt post2015 procesa kalendāru ar tēmu loku un ieviešanas aktivitātēm, nodrošinot adekvātu konsultāciju apjomu un laiku, iesaistīto pušu loku.
2. Informēt pēc iespējas plašāku lēmumpieņēmēju loku par post2015 procesu, tā būtību, ieviešanu Latvijā un aktuālajām debatēm (īpaši, Zemkopības, Labklājības un Ekonomikas ministrijas, Valsts kanceleju, Pārresoru koordinācijas centru, Saeimu).

Resursi:

1. Esošie institucionālie resursi:
 - Ministru kabineta un NVO sadarbības memoranda padome;
 - Ārlietu ministrijas konsultatīvā padome attīstības sadarbības jomā;
 - VARAM Vides konsultatīvā padome;
 - Saeimas komisiju sēdes.
2. Esošie NVO projekti:
 - LAPAS Prezidentūras projekts "Glokalizācija – vietējā atslēga globālai attīstībai" (LAPAS);
 - Eiropas gada attīstībai Nacionālā darba programma (LAPAS);
 - Strukturētais dialogs (LJP)
 - Media for Development, Make freuits fair, Godīgā tirdzniecība: apziņas celšana, Boost for sustainable European supermarket store-brands. (Zaļā brīvība)
3. Plānotās NVO aktivitātes (pastāvīgi tiek papildinātas):
 - 04.2015. - attīstības valstu pārstāvju vizīte Latvijā, lai tiktos ar lēmumu pieņēmējiem un runātu par jaunattīstības valstu vajadzībām un problēmām (Zaļā brīvība);
 - 04.2015. – starptautiska starpnozaru diskusija par nefinanšu līdzekļiem post2015 (LAPAS);
 - 05.2014. - Saeimas un NVO forums (Latvijas Pilsoniskā alianse);

- 10.-11.2015. – informatīvā kampaņa lēmumpieņēmējiem un diskusija Saeimā par attīstības sadarbības tēmu (LAPAS).

4. Papildus nepieciešamie resursi:

- regulāras NVO sanāksmes viedokļu izstrādei un koordinēšanai;
- tikšanās un sadarbības koordinēšana ar LPS, LDDK, LBAS un LTRK;
- viedokļu pārstāvniecība institūcijās, valsts pārvaldes un Saeimas organizētās sanāksmēs.

NVO kontaktpersonas:

- Līga Rudzīte – LAPAS (info@lapas.lv)
- Jānis Brizga – Zaļā brīvība (janis@zalabriviba.lv)

Veiksmes indikatori:

- valsts pārvaldes un Saeimas sanāksmju skaits, kurās ir piedalījušās post2015 procesā iesaistītās NVO;
- NVO aktivitātes par post2015, kurās piedalījušies valsts pārvaldes un Saeimas pārstāvji;
- Ārlietu ministrijas organizētas starpnozaru sanāksmes viedokļu sagatavošanai un saskaņošanai;
- Izstrādāts ĀM plāns kvalitatīvam konsultāciju un diskusiju procesam post2015.

Riski:

- NVO nav resursu līdzdalības nodrošināšanai valsts pārvaldes un Saeimas aktivitātēs;
- NVO nav resursu viedokļu sagatavošanai un iesniegšanai ĀM;
- ĀM neizstrādā konsultāciju ieviešanas plānu vai tas nav kvalitatīvs;
- Process strauji mainās un ĀM nevar nodrošināt izstrādātā plāna ieviešanu.

II NVO kapacitātes celšana

Dažādas nevalstiskās organizācijas Latvijā ir iesaistītas post 2015 procesā. LAPAS koordinē attīstības sadarbības organizāciju iesaisti, bet arī atsevišķas ilgtspējīgas attīstības organizācijas, piemēram, Latvijas Zaļā kustība un biedrība Zaļā brīvība, vai nozaru – piemēram, jaunatnes – LJP, ir iesaistītas. Jaunā integrētā attīstības pieeja prasa stiprināt sadarbību starp dažādām grupām un celt organizāciju kapacitāti ilgtspējīgas attīstības un attīstības sadarbības jautājumos. Jo īpaši būtiski tas ir, lai maksimāli efektīvi sasniegtu 1. mērķi.

NVO kapacitātes stiprināšanai ir jābūt vērstai divos virzienos:

1. **Process** – veiksmīgas post2015 stratēģijas ieviešanai ir būtiski pārzināt starptautisko, ES un nacionālo lēmumu pieņemšanas procesu un dokumentus, kas to var ietekmēt, piemēram, Nacionālo pozīciju, Eiropas pozīciju finansējumam attīstībai (tiks izstrādāta Latvijas Prezidentūras ietvaros), ES un ASV Tirdzniecības līgumu (TTIP) un citus.
2. **Saturs** – šī projekta ietvaros ir izstrādātas vairākas Latvijas NVO pozīcijas, kas definē galvenos principus un uzdevumus post 2015 īstenošanai Latvijā un to nozīmi globālajā procesā. Šie pozīcijas dokumenti jāizmanto citu NVO iesaistīšanā un regulāri jāuzlabo un jāpaplašina.

Resursi:

1. Esošie NVO projekti:

- LAPAS Prezidentūras projekts "Glokalizācija – vietējā atslēga globālai attīstībai (LAPAS);
- Eiropas gada attīstībai Nacionālā darba programma (LAPAS);
- Strukturētais dialogs (LJP);
- Media for Development, Make freuits fair, Godīgā tirdzniecība: apziņas celšana, Boost for sustainable European supermarket store-brands (Zaļā brīvība).

2. Plānotās NVO aktivitātes (pastāvīgi teik papildinātas):

- 03.2015. - NVO semināri par post2015 mērķu īstenošanu Latvijā (Zaļā brīvība);
- 05.2014. – pētījums par nefinanšu līdzekļiem post2015 (LAPAS);
- 06.2015. – Attīstības forums – Prezidentūras centrālais notikums NVO attīstības jomā (LAPAS);
- 06.2015. - Starptautiska apaļā galda diskusija projekta Media4Development ietvaros (Zaļā brīvība);
- 02.-06.2015. - 10 viedokļu papīri par aktuālajām tēmām (LAPAS);
- 03.-05.2015. – sarunas ar pārtikas ražotājiem un patērētājiem Latvijas reģionos (LAPAS & LZF).

3. Papildus nepieciešamie resursi:

- regulāras NVO sanāksmes viedokļu izstrādei un koordinēšanai;
- ekspertu piesaiste viedokļu izstrādei;
- regulāras informācijas par post2015 procesu sagatavošana un izplatīšana ieinteresētajām NVO.

NVO kontaktpersonas:

- Līga Rudzīte – LAPAS (info@lapas.lv)
- Jānis Brizga – Zaļā brīvība (janis@zalabriviba.lv)

Veiksmes indikatori:

- Sagatvots un iesniegts NVO viedoklis post2015 procesa aktivitātēs;
- NVO tiek sniegta regulāra aktuālā informācija par post2015;
- Notiek dažādas NVO diskusijas par post2015.

Riski:

- NVO viedokļi tiek sagatavoti tikai tēmās, kur pieejams finansējums;
- NVO nav resursu diskusiju sanāksmju organizēšanai;
- Par post2015 ir informēts tikai šaurs NVO loks.

Stratēģijas ieviešanas monitorings un izvērtēšana

Stratēģijas ieviešanas koordinēšanai, aktualizācijai un uzraudzībai vismaz reizi trīs mēnešos ar post2015 saistītās nevalstiskās organizācijas, eksperti un interesenti tiekas, lai pārrunātu procesu, sadarbības potenciālu. Stratēģijas ieviešanas novērtēšana un jaunas plānošana tiek organizēta 2015. gada nogalē.

EKSPERTU VIEDOKĻI

Projekta ietvaros tika piesaistīti eksperti viedokļu izstrādei par atsevišķiem jaunā ietvara mērķiem vai to apakšmērķiem, uzdevumiem. Ekspertu izvēli noteica tēmu aktualitāte Latvijā, pašu ekspertu iniciatīva un pieejamie resursi. Projekta komanda cer, ka nākotnē izdosies attīstīt viedokļu krājumu gan pilnveidojot esošos, gan izstrādājot jaunus.

Eksperti viedokļus ir izstrādājuši pastāvīgi un tas ir viņu personīgais redzējums par noteikto tēmu. Kaut arī nacionālajā seminārā notika vienošanās par ekspertu viedokļu izstrādes ietvaru un apskatāmajiem jautājumiem, atkarībā no tēmas, katrs eksperts ir veidojis savu viedokļa struktūru.

Ekspertu viedokļi kalpos par pamatu turpmākām debatēm par jauno attīstības ietvaru. Ekspertu viedokļi sakārtoti ANO piedāvāto jauno ilgtspējīgo attīstības mērķu kārtībā.

Lāsma Ozola, biedrība "Terra organica"

Pārtikas drošība

Lielākā daļa visnabadzīgāko pasaules iedzīvotāju, kas cieš no bada un nepietiekama uztura, ir sīkzemnieki. Ir paredzams, ka arī nākotnē lielākā daļa nabadzīgāko pasaules iedzīvotāju būs tieši atkarīgi no lauksaimniecības aktivitātes, tāpēc attiecībā uz šiem iedzīvotājiem lauksaimniecības darbības attīstība un saimniecības ekonomikas uzlabošana var kalpot par instrumentu bada un nepietiekama uztura izskaušanai.¹¹

Mazo saimniecību darbību ierobežo galēja nabadzība, vājas īpašumtiesības, slikta piekļuve tirgiem un finanšu pakalpojumiem, neaizsargātība pret satricinājumiem un mazas iespējas uzņemt riskus. Šo saimniecību lauksaimnieciskās produktivitātes celšanai un nabadzības samazināšanai vairāk nekā tiešas subsīdijas ir nepieciešamas investīcijas lauksaimniecības izpētei un attīstībai, izglītībai un lauku infrastruktūras attīstībai.¹² Saimniecību ekonomiskā stāvokļa uzlabošanai nepieciešams arī nodrošināt pieeju tirgiem un attīstīt īsās pārtikas ķēdes.

Lauksaimniecības produktivitātes pieaugums atbalstāms tikai tad, ja tas tiks panākts, izmantojot ilgtspējīgas lauksaimniecības ražošanas metodes (agroekoloģija, reģeneratīvā lauksaimniecība). Līdz šim tieši pārliekā koncentrēšanās uz lauksaimniecības produktivitātes celšanu ir novedusi pie vides degradācijas, klimata pārmaiņām, bioloģiskās daudzveidības samazināšanās, ūdens resursu izšķērdēšanas un piesārņojuma, augsnes noplicināšanās un atkarības no fosilajiem resursiem.¹³ Lauksaimniecības produktivitātes potenciāls ir tieši atkarīgs no augsnes kvalitātes, bet intensīvu lauksaimniecības metožu pielietošana izraisa augsnes organiskā slāņa samazināšanos, eroziju, sablīvēšanos, salinizāciju un paskābināšanos, tādējādi vēl vairāk apdraudot nabadzīgo saimniecību stāvokli. Ņemot vērā lauksaimniecības ražošanas nodrošināšanai nepieciešamo resursu sadārdzināšanos nākotnē, saimniecību, it īpaši mazo saimniecību, ilgtspēja (tajā skaitā ekonomiskā dzīvotspēja) būs atkarīga no tā, vai tās spēs pašas nodrošināt sēklu, jaunlopu, dzīvnieku barību un mēslošanas līdzekļu ražošanu savā saimniecībā vai kooperējoties ar citām saimniecībām vietējā un reģionālajā līmenī.

Visā pasaulē nevalstiskās organizācijas, kas aizstāv zemnieku tiesības un cīnās pret badu pasaulē, ir norādījušas, ka risinājums bada izskaušanai pasaulē ir nevis lauksaimniecības produktivitātes paaugstināšana, bet gan pārtikas suverenitātes nodrošināšana, tajā skaitā vietējo zemnieku tiesību nodrošināšana, zemnieku iesaistīšana lauksaimniecības politikas veidošanā, agrāro reformu ieviešana, zemnieku tiesības rīkoties ar savu zemi un praktizēt profesiju pastāvīgi (neatkarīgi no valsts politikas), dabas resursu saudzēšana, agroekoloģijas metožu attīstība un ieviešana (pretstatā atkarībai no fosilajiem enerģijas avotiem un patentētām sēklām), tradicionālo sēklu pavairošana, zemes privatizācijas un sagrašanās (land grabbing) apstādināšana, neatkarība no cenu svārstībām globālajā tirgū, pasākumu ieviešana pret

11 Underwood, Evelyn; Baldock, David; Aiking, Harry; Buckwell, Allan; Dooley, Elizabeth; Frelth-Larsen, Ana; Naumann, Sandra; O'Connor, Clementine; Poláková, Jana; Tucker, Graham (2013) *Options for sustainable food and agriculture in the EU. Synthesis report of the STOA Project 'Technology Options for Feeding 10 Billion People'*. Institute for European Environmental Policy, London/Brussels, pp. 5, 6.

12 Turpat, p. 6.

13 Turpat, p. 1.

spekulāciju ar pārtikas precēm, pret ūdens un vietējo ražošanas resursu privatizāciju un pret pārtikas ķēžu koncentrāciju atsevišķu transnacionālo kompāniju rokās.¹⁴

Arī attiecībā uz Latvijas noteikto mērķi – lauksaimniecības produktivitātes paaugstināšana - jāpiebilst, ka šāds mērķis nosakāms kopā ar ilgtspējīgu ražošanas attīstību – agroekoloģisku un reģeneratīvu lauksaimniecības metožu ieviešanu un resursu efektīvu izmantošanu. Citādi ilgtermiņā lauksaimniecības produktivitātes celšana sniegs pretēju efektu – vides degradāciju un Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes samazināšanos.

Ilgspējīga lauksaimniecība

Lai nodrošinātu ilgtspējīgu lauksaimniecības attīstību, valstīm ir jāpārtrauc subsidēt neilgtspējīgas lauksaimniecības prakses un tā vietā jāatbalsta tādas saimniekošanas sistēmas, kas ne tikai nodrošina tirgu ar pārtiku, bet sniedz arī citus labumus sabiedrībai – vides saglabāšanos un reģenerāciju, bioloģiskās daudzveidības, tradīciju un kultūras mantojuma saglabāšanos. **Ilgspējīgai lauksaimniecības produktu ražošanai ir jābūt tādai, kas balstās uz resursu konservāciju un reģenerāciju, taupīgu resursu izmantošanu (low-input systems), ķīmiskā mēslojuma aizstāšanu ar nesintētisko mēslojumu, neatkarību no fosilajiem enerģijas avotiem, barības vielu reciklāciju, ūdens saudzīgu un efektīvu izmantošanu, ūdens piesārņojuma samazināšanu, bioloģisko insektu un slimību kontroli, senu, klimatiskajiem apstākļiem atbilstošu un pret slimībām un kaitēkļiem izturīgu sēklu un dzīvnieku šķirņu lietošanu, pašapgādi ar dzīvnieku barību un sēklas materiālu un bioloģiskās daudzveidības aizsardzību un pavairošanu.** Ilgtspējīgas lauksaimniecības attīstība nav iespējama bez saimniecību dzīvotspējas nodrošināšanas, tāpēc liela nozīme ir vietējo un reģionālo tirgu attīstībai.¹⁵

ANO noteiktais mērķis – ilgtspējīgas lauksaimniecības attīstīšana – papildināms ar tādu lauksaimniecības sistēmu attīstību, kas vairo bioloģisko daudzveidību.

Ilgspējīgs patēriņš

Ilgspējīga patēriņa nodrošināšanā liela nozīme ir ilgtspējīgai attīstībai. Ar ilgtspējīgu patēriņu, it īpaši gaļas un piena produktu patēriņa samazināšanu, iespējams panākt pārtikas atkritumu samazināšanos un saudzīgāku dabas resursu izmantošanu un lauksaimniecības negatīvās ietekmes samazināšanu uz vidi un dzīves kvalitāti, it īpaši attīstības valstīs, kuru resursus izmanto attīstītās valstīs.

Arī Latvijā dzīvnieku izcelsmes produktu ražošana ir atkarīga no globālām dzīvnieku barības (soja, kukurūza) piegādes ķēdēm. Ir zināms, ka šo produktu ražošana rada lielu slogu videi (ĢM sojas audzēšana ir saistīta ar paaugstinātu herbicīdu lietošanu) un ir viens no iemesliem Amazones mežu izciršanai un vietējo iedzīvotāju dzīves kvalitātes pasliktināšanai Argentīnā un Brazīlijā. Tāpēc ilgtspējīgas lauksaimniecības attīstība Latvijā nav iedomājama bez šo produktu

¹⁴ **Pārtikas suverenitāte** – cilvēku tiesības uz veselīgu un kulturāli akceptējamu pārtiku, kas ir ražota ar ekoloģiskām un ilgtspējīgām metodēm, un to tiesības noteikt savas pārtikas un lauksaimniecības sistēmas. Vairāk informācijas: www.viacampesina.org, <http://www.foodsovereignty.org>

¹⁵ IAASTD (2009) *Agriculture at a Crossroads: International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development. Synthesis Report. International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development (IAASTD)*, Island Press, Washington DC, p. 9.

patēriņa samazināšanas un importētas kukurūzas un sojas aizstāšanas ar vietējiem proteīna avotiem dzīvnieku barības pašapgādes nodrošināšanai.

Lai nodrošinātu ilgtspējīgas lauksaimniecības attīstību, nepieciešams veicināt lauksaimniecības zināšanas, zinātnes un tehnoloģiju attīstību, tajā skaitā investēt interaktīva zināšanu tīkla attīstībā, kurā darbotos lauksaimnieki, zinātnieki, ražotāji un citas ieinteresētās personas, kā arī nepieciešams atbalstīt lauksaimnieku mūžizglītību. Turklāt lauksaimniecības zināšanu, zinātnes un tehnoloģiju attīstība var palīdzēt atjaunot degradētas augsnes, kā arī samazināt vides un veselības riskus, kas saistīti ar pārtikas ražošanu un patēriņu un ilgtspējīgu produktivitātes pieaugumu.¹⁶

16 IAASTD (2009) *Agriculture at a Crossroads: International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development. Synthesis Report. International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development (IAASTD)*, Island Press, Washington DC, pp. 7, 12.

Inga Belousa, Latvijas Augstskolu Pedagogu sadarbības asociācija (LAPSA)

Galvenais ilgspējīgas attīstības mērķu (IAM) sasniegšanas nosacījums ir izglītības kvalitāte un vienlīdzīga pieejamība visiem un ikvienam. Kvalitatīvas izglītības pieejamība ne vien nodrošina uz izglītības jomu tieši attiecināmā mērķa (4. mērķis) veiksmīgu izpildi, bet ir arī garants visu pārējo mērķu (1.-17. mērķis) sasniegšanai, īpaši ilgtermiņā. Tāpēc izglītības joma IAM ietvarā jāaktualizē gan vertikāli – jomas iekšējai attīstībai –, gan horizontāli – neformālā veidā to integrējot citos mērķos.

Rīcības virzieni

Ņemot vērā to, ka IAM ietvars ir globāls un universāls, lielākais izaicinājums visām ar izglītības jomu saistītajām ieinteresētajām pusēm ir pašreizējo, uz nacionālās attīstības tendencēm, saturu un tradīcijām balstīto izglītības sistēmu **padarīt atvērtu globālajam kontekstam un globālās attīstības prioritātēm**. Tas ir – panākt, lai izglītībā tiktu nodrošināta globālā un lokālā jeb vietējā konteksta mijiedarbība, kas ietver prasmes vienlaikus domāt globāli un rīkoties lokāli, sasaistot globālos problēmjasautājumus ar vietējo ikdienas dzīvi. Tas būtu kā pamats valsts izglītības sistēmas elastīgumam un orientācijai uz globāla līmeņa sadarbību un mobilitāti.

Latvijā pastāvošā izglītības sistēma ir balstīta uz **individuālisma kultūru**, kas māca vairāk domāt par sevi, savām interesēm, sevis pilnveidi, nevis par citu cilvēku un vietējās kopienas vajadzībām. Taču uz individuālisma kultūru balstīta izglītība nav piemērota IAM ietvara mērķu īstenošanai, jo nostiprina indivīda atšķirtību no sociālajiem procesiem un ir virzīta uz indivīdu savstarpējo konkurenci, nevis uz mijiedarbību, sadarbību un pilsonisko līdzdalību. Tās vietā ir īstenojama uz **sadarbības kultūru balstīta izglītība**, kas izglītības procesu saturiski un kontekstuāli tuvina dažādu mērogu – vietējā, nacionālā, globālā – kopienu ikdienai un izglītības jomu integrē kopienu attīstībā. Tādā veidā uz šo brīdi formalizētā un no personiskās līdzdalības nošķirtā izglītības joma būtu sasaistīta ar ikdienas dzīves prioritātēm un līdz ar to arī ar darba tirgu.

IAM ietvara mērķu īstenošanai nevajadzētu balstīties tikai uz **kognitīvo pieeju** izglītības satura apguvei un rezultātu sasniegšanai, jo tā pamatā orientējas uz priekšmetiski/disciplināri/nozarēs ierobežotu un saskaldītu zināšanu un prasmju apguvi. Veicinot izzinošu attieksmi pret objektīvo realitāti, kognitīvā pieeja neskar mainīgo un pretrunīgo sociālo un kultūras realitāti. Tā neveicina ne individuālo, ne vietējo kopienu, ne globālo drošumspēju, un līdz ar to var kļūt par šķērslī sabiedrības ilgspējīgai attīstībai. Turklāt kognitīvā pieeja nav piemērota darba tirgus interesēm, jo bez pieredzes iegūtās teorētiskās zināšanas nav pielietojamas mainīgajā praktiskā darba vidē. Formālās izglītības sasaiste ar vietējo ikdienas dzīvi un globālo situāciju veicinātu profesionālo kvalifikāciju ieguvušo izglītības iestāžu beidzēju iekļaušanos darba tirgū, un līdz ar to izglītības un darba tirgus (gan nacionālā, gan globālā) savstarpējo savietojamību. Mūsdienās veiksmīga sevis īstenošana profesionālajā jomā ir iespējama, pārorientējoties no zināšanu pārneses uz inovāciju kopradīšanu, ko var nodrošināt **sociālā konstruktīvisma pieeja**. Tā ir nozīmīga arī līdzsvara radīšanā starp izglītību, zinātni, sabiedrību, ekonomiku, politiku un tautsaimniecību gan vietējā, gan globālā mērogā.

Daudzpusīgu izglītības pieredzi, kas nodrošina **kompetenču attīstību personīgajai un profesionālajai pašizpaušmei mainīgos apstākļos**, sniedz izglītības sistēmas elastība un atvērtība sadarbībai un brīvprātīgai iesaistei uzņēmumos, valsts iestādēs un nevalstiskajās organizācijās. Liela nozīme uz tīklojumiem balstītajā mūsdienu sabiedrībā ir arī mobilitātei nacionālā un starptautiskā mērogā, kas Latvijā nav pietiekami veiksmīgi īstenota un izmantota.

Formālie un tehniskie rādītāji, kas raksturo Latvijas pozīciju izglītības jomā attiecībā uz IAM ietvaru, piemēram, pieejamība bezmaksas izglītībai visiem, lasītprasmes un rakstītprasmes līmenis, dzimumlīdztiesības rādītāji, izglītības vides un procesa modernizācija u.c., kopumā ir iekļauti svarīgākajos nacionālās politikas plānošanas un izglītības attīstības politikas dokumentos.¹⁷ Taču sabiedrības, tajā skaitā izglītības jomā iesaistīto pārstāvju attieksme, prasmes un motivācija ilgspējīga dzīvesveida īstenošanā liecina, ka **ilgtspējīgas izglītības kvalitāte** Latvijā nav pietiekama.

ieviešamās aktivitātes

- **Ilgtspējīga izglītība ir vispusīga**, tāpēc formālā (vispārējā, profesionālā, akadēmiskā) izglītība ir jāsasaista ar vietējo ikdienas dzīvi un globālo situāciju, izglītības iestādēm ir jāklūst par vietējo kopienu integrētu daļu un pozitīvu pārmaiņu veicinātāju, ir jānodrošina tālākizglītības un mūžizglītības iespējas visiem, un visos līmeņos (pirmsskola, pamatizglītība, vidējā un augstākā izglītība) ir jānodrošina starpdisciplinārā saikne un pārnozaru jeb uz dzīvi balstīta mācīšanās;
- **Ilgtspējīga mācīšanās** notiek visur, tāpēc ir jāveicina nevalstiskās un privātās jomas ilgspējīgu iniciatīvu nodrošināšana, nevalstiskās un sabiedriskās jomas aktivitātēs un iniciatīvu īstenošanā gūtās prasmes un pieredze ir jāatzīst, jānovērtē un jāpielīdzina formālajai izglītībai;
- **Ilgtspējīga izglītība skar visu sabiedrību**, tā ir jābalsta uz politiku saskaņotību ilgspējīgas attīstības prioritātei, un to var nodrošināt ar visu ar izglītības jomu saistīto ieinteresēto pušu (multi-stakeholder) līdzdalību, kurā mērķtiecīgi jāīsteno arī privātā sektora līdzvērtīga iesaiste;
- **Ilgtspējīgas izglītības mācību grāmata jeb saturs ir dzīve**, tāpēc uz labās prakses pieredzi ir jābalsta tālākas kopīgas, uz ilgspējīgas attīstības principiem balstītas vīzijas jeb skatījuma veidošana, rīcību konkretizēšana un paveiktā izvērtēšana, ir jānodrošina kopradi, attīstību un inovācijas veicinoša vide un jāaktualizē globālo procesu (informācijas, izglītības, nodarbinātības, dzīves telpas paplašināšanās u.c.) ieguvumi vietējā ikdienas dzīvē;
- **Ilgtspējīga izglītība ir arī padarītā konstruktīvs izvērtējums**, ilgspējīgas izglītības kvalitātes izvērtēšanai ir jāizstrādā pieejas un instrumenti, kas pārbauda un sniedz rekomendācijas IAM ieviešanā, un tie ir jāievieš izglītības praksē;
- **Ilgtspējīgas attīstības pārmaiņu aģents ir skolotājs**, tāpēc ir jānodrošina visu līmeņu pedagogu (pirmsskola, pamatizglītība, profesionālā, augstākā izglītība) mērķtiecīga

¹⁷ Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam, Latvijas ilgspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam (Latvija 2030), Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020. gadam (NAP 2020), Latvijas nacionālo reformu programma "ES 2020" stratēģijas īstenošanai (NRP), Latvijas augstākās izglītības un augstskolu attīstības koncepcija 2013.-2020. gadam, Zinātnes, tehnoloģiju attīstības un inovācijas pamatnostādnes 2014.-2020. gadam, Jaunatnes politikas pamatnostādnes 2009.-2018. gadam, Informācijas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam u.c.

profesionālās kompetences attīstība ilgtspējīgas izglītības jomā, izglītības procesos ir jāiesaista brīvprātīgie skolotāja palīgi (īpaši ārpus darba tirgus esošie – jaunieši, pensijas vecuma cilvēki u.c.) un profesionālās reputācijas krīzes un nevienlīdzības mazināšanai ir jāveic skolotāja profesijas prestiža paaugstināšana;

- **Ilgspējīga izglītība ir virzīta uz cerīgu nākotni**, tāpēc tās virsmērķis ir prasmju attīstība kopīgas vēlamās nākotnes skatījuma izveidei un īstenošanai vietējā līmenī, kurā ir integrēta vīzija gan par globālajām attīstības prioritātēm, gan par LV iekšējiem ilgtermiņa attīstības mērķiem.

Dace Kavasa, eksperte

Labklājības ministrija definē **dzimumu līdztiesību** kā situāciju, kad vīriešu un sieviešu loma sabiedrības attīstībā tiek atzīta par līdzvērtīgu, viņiem tiek piešķirtas vienādas tiesības un vienāda atbildība, nodrošināta vienāda pieeja resursiem un to izmantošanas iespējas. Vīriešu un sieviešu ieguldījums sabiedrības labā un viņu problēmas tiek uztvertas kā līdzvērtīgas. Dzimumu līdztiesība attiecināma gan uz *de iure* līdztiesību, gan uz *de facto* līdztiesību.¹⁸

Izvērtējot Ilgtspējīgas attīstības mērķus (IAM) dzimumu līdztiesības perspektīvā, jāņem vērā arī integrētā pieeja dzimumu līdztiesības jautājumu risināšanai (angl. – gender mainstreaming): process, kura gaitā tiek izvērtēta plānoto pasākumu (ieskaitot likumu), politikas vai programmas ietekme uz sievietēm un vīriešiem visās sfērās un nozarēs.¹⁹ Tas nozīmē, ka ikviena mērķa īstenošana jāskata arī no dzimumu līdztiesības perspektīvas.

IAM vairākkārt norāda uz diskriminācijas aizliegumu un īpašu pasākumu paredzēšanu vieglāk ievainojamākām grupām, ieskaitot sievietes. IAM daļēji tiek īstenota integrētā pieeja, bet dzimumu līdztiesības perspektīva mērķu un apakšmērķu formulējumā pazūd, sevišķi mērķos, kas saistīti ar pilsētvides, vides un tehnoloģiju mērķu īstenošanu.

Latvijai jānodrošina efektīvas (ne tikai formālas) dzimumu līdztiesības analīzes veikšana ikviena politikas un normatīvā akta izstrādes procesā; kā arī jāveicina šī prakse pašvaldību un uzņēmumu vidū.

Priekšlikumi rīcībai:

- Latvijas perspektīvas izvērtēšanai nabadzības izskaušanā kā viens no pamatnosacījumiem būtu visu ar nabadzību saistīto datu apkopošana dzimumu griezumā. Piemēram, 2014. gadā veiktais Centrālās statistikas pārvaldes datu apkopojums neuzrāda datus dzimuma griezumā²⁰, kaut arī tie ir pieejami.
- Uztura nodrošināšana tieši ietekmē reproduktīvās veselības jomu, nodrošinot pirms un pēc dzemdību aprūpi (kas ietver pārtiku), un sievietes šajā situācijā ir īpaši ievainojama grupa. Latvijā pārsvarā tiek nodrošināta medicīniskā aprūpe, un valsts apmaksātās dzemdību procedūras neietver uzturēšanos slimnīcā un pārtiku.
- Ilgtspējīgas lauksaimniecības skatījumā dzimuma perspektīva ir īpaši nozīmīga, izvērtējot ģimenes uzņēmumu īpatsvaru lauksaimniecībā, sevišķi lauku reģionos. Nepieciešami precīzi dati, sevišķi par patiesajiem uzņēmumu īpašniekiem, lai izvērtētu potenciālo lauksaimniecības politiku ietekmi, kas būs atšķirīga uz sievietēm un vīriešiem.

18 LR Labklājības ministrija. Konceptija dzimumu līdztiesības īstenošanai. Rīga, 2003; pieejams <http://www.lm.gov.lv/text/220>

19 LR Labklājības ministrijas terminu skaidrojumi pieejami <http://www.lm.gov.lv/text/220>, atsaucoties uz UN Division for the Advancement of Women. Extract from Report of the Economic and Social Council for 1997, <http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/GMS.PDF>. Tulkojums latviešu valodā publikācijā "ANO Attīstības programma. Dzimumu līdztiesības principa integrēšana praksē. Rīga, 2003".

20 Nabadzības riskam pakļauts katrs piektais Latvijas iedzīvotājs; <http://www.csb.gov.lv/notikumi/nabadzibas-riskam-paklouts-katrs-piektais-latvijas-iedzivotajs-39575.html>

- IAM konteksts reproduktīvās veselības un medicīniskajā perspektīvā. Kā piemēru pretējam šī mērķa izpildes virzienam var minēt 2015. gada janvārī Saeimā virzītos grozījumus Reproduktīvās veselības likumā, kas vērsti uz sieviešu tiesību tiešu ierobežošanu. Saskaņā ar šī mērķa rādītājiem, reproduktīvās veselības elementu – ģimenes plānošanas informācijas, kontracepcijas pieejamības un izglītošanas jautājumu – pieejamība jānodrošina visiem, un reproduktīvās veselības jautājumi ir jāiekļauj citās saistošajās politikās (ģimenes valsts politikas dokumentos, veselības politikas dokumentos u.c.).
- Latvijai jāturpina darbs pie dzimumu stereotipu izskaušanas izglītības sistēmā un jāievieš plašāka ilgtermiņīgas pieejas integrēšana, sākot no pirmskolām; tādā veidā nodrošinot vienlīdzīgas iespējas meitenēm un zēniem ilgtermiņā. Tajā skaitā jāintegrē alternatīvās mācību metodes, kas pierāda pozitīvus rezultātus (īpaši mācību efektivitātes rādītāju uzlabošanas ziņā).
- Jāturpina attīstīt vidējās speciālās izglītības sistēmu, īpaši pievēršot uzmanību dzimuma aspektam, lai uzlabotu un veicinātu meiteņu pieeju tehniskajām disciplīnām un zēnu pieeju sociālajām un izglītības disciplīnām, lai mazinātu ilgtermiņa ekonomisko nevienlīdzību starp sievietēm un vīriešiem.
- Nodarbinātības valsts aģentūras dati norāda, ka bezdarbniekiem piedāvātās izglītošanās iespējas vairāk izmanto sievietes nekā vīrieši; jāizvērtē kādi ir iemesli – vai problēma ir piedāvāto apmācību programmu veidi, vai pašu bezdarbnieku stereotipi un nespēja pielāgoties jaunām iespējām. Šādās mūžizglītības programmās jāpievērš uzmanība arī tam, lai neveicinātu dzimumu stereotipu atražošanu.
- 2014. gada vēlēšanu rezultātā samazinājās sieviešu pārstāvība Saeimā. Sieviešu pārstāvība arī valsts uzņēmumu vadībā un valdēs, lielāko privāto uzņēmumu valdēs utt. joprojām ir neapmierinoša. Latvijai būtu jāatbalsta kvotu sistēmas ieviešana uzņēmumos. Vienlaikus jāvērtē dzimumu līdztiesības trūkuma iemesli pārstāvniecības institūcijās.
- Nepieciešams stiprināt dzimumu līdztiesības politikas īstenošanu, atvēlot pienācīgus resursus gan pašreizējās situācijas kvalitatīvai izvērtēšanai, gan stereotipu novēršanai un dzimumu līdztiesības principu integrēšanai visos politikas plānošanas dokumentos. Ņemot piemērus no Zviedrijas, Beļģijas vai citām ES valstīm, veidot valsts pārvaldē pienācīgu kompetenci un kompetenču centrus, kas atbalstītu valsts un pašvaldības institūcijas dzimumu līdztiesības integrēšanā visās to darbībās.
- Latvijai īpaši jāpievērš uzmanība arī tam, lai nodrošinātu skaidru situācijas apzināšanos „neapmaksātā aprūpes laika izpratnē; kā arī saistībā ar citiem mērķu īstenošanas pasākumiem (izglītība, nabadzības izskaušana, ekonomiskā vienlīdzība) ietvert šos datus kā nozīmīgu politikas plānošanas rādītāju.
- Kā rāda 2014. gada pētījumu dati,²¹ sievietes Latvijā saņem līdz 19% mazāku atalgojumu par vienādas vērtības darbu. Tādēļ Latvijai īpaši svarīgi būs strādāt, īstenojot 8.5. mērķi par vienlīdzīga atalgojuma nodrošināšanu. Iespējamie rīcības virzieni ietvertu pilnīga

21 Informācija par pētījumu pieejama šeit http://www.sif.gov.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=9479%3APetijums&catid=2%3Afornds&Itemid=244&lang=lv. Pētījuma teksts pieejams pie projekta vadītājiem.

samaksas caurspīdīguma principa ieviešanu pretēji pašreizējai praksei, kad darba līgumos tiek ietverts nosacījums par darba samaksu kā komercnoslēpumu. Tādējādi tiktu nodrošinātas indivīdu iespējas aizstāvēt savas tiesības. No sistēmas viedokļa šī mērķa īstenošana ir būtiski saistīta ar izglītības mērķu īstenošanu ilgtermiņa rezultātu sasniegšanā; īstermiņā nepieciešams turpināt darbu un atvēlēt vairāk resursu stereotipu mazināšanas pasākumiem un stiprināt dzimumu līdztiesības integrēšanas kapacitāti VISĀS politikas veidošanas jomās.

- Reģionu attīstības stratēģiju pamatā jāiekļauj dzimumu analīzes elements. Pašvaldību stratēģiju plānošanas procesos parasti tiek veikta sociāli ekonomiskā analīze, bet dzimumu analīzes faktiski trūkst.
- Pieeja resursiem ir viens no kritiskajiem dzimumu līdztiesības īstenošanas elementiem. Latvijai nepieciešams gan veikt uzņēmējdarbības atbalsta mehānismu auditu dzimuma perspektīvā, gan nodrošināt dzimumu analīzes bāzi visu atbalsta mehānismu plānošanas procesā.
- Inovāciju veicināšana ir saistīta arī ar Izglītības mērķa sasniegšanu, būtu jātiecas arī uz zinātnieku (sieviešu/vīriešu) līdzsvara nodrošināšanu.
- Latvijai jāveicina pilsētplānošanas procesi, kas balstīti uz dzimumu vajadzību analīzi, padarot pilsētas iekļaujošas un pieejamas, piemēram, jāizvērtē, kā dažādas grupas izmanto pilsētu, un attiecīgi jāpielāgo transporta sistēma gan laika, gan pieejamības ziņā. Piemēram, nodrošinot vienu tramvaja vagonu plkst. 8:00 no rīta (Rīga, 10. transporta maršruts), transporta pakalpojumu sniedzējs faktiski liedz iespēju vecākiem (galvenokārt sievietēm) ar bērniem/ratiņiem izmantot publisko transportu, lai nokļūtu līdz pirmsskolas iestādei, turklāt tiek palielināts dažāda veida saslimstību risks (kontekstā ar 3. mērķi, tuberkulozes riski). Savukārt, piemēram, labāks apgaismojums pilsētā padara to drošāku visiem, sevišķi sievietēm.
- Vardarbības mazināšana: Latvijai īpaši jāpievērš uzmanība vardarbības pret bērniem un sievietēm (gan mājās, gan saistībā ar cilvēku tirdzniecību) novēršanai. RCS „Marta” 2014. gada pētījums par ievainojamību²² īpaši norāda uz saikni starp 1. mērķi (sociāli ekonomisko apstākļu ietekme) un šī mērķa īstenošanas nozīmīgumu. Atbalsta sistēmas jau top, bet nenotiek darbs ar sabiedrību stereotipu apzināšanā un novēršanā, sevišķi dzimuma stereotipu un sieviešu seksuālās objektifikācijas nepieļaušanā publiskajā vidē. Attiecīgi mērķa īstenošana savstarpēji saistīta ar izglītības, nabadzības, ilgtspējīgas pilsētvides mērķu īstenošanu.
- Līdzdalības un caurspīdīguma nodrošināšanā Latvijai jāveido skaidra pieeja ieinteresēto pušu piesaistīšanas procesā, lai nodrošinātu dažādu grupu piesaisti sabiedriskajās apspriedēs. Dzimumu aspekts parādās pārstāvības līdzsvara nodrošināšanā, piesaistot gan vīriešus, gan sievietes un uzklusot viņu viedokļus; kā arī identificējot tās grupas, kuru balsis parasti paliek nedzirdētas, un veidojot konsultāciju procesus tādā veidā, lai iegūtu šo grupu viedokli. Piemēram, vecāku organizāciju pārstāvjiem jānodrošina tēvu un māšu viedokļu atspoguļojums.

22 Pētījums „Rekrutēšana cilvēku tirdzniecībai un sievietes tēls interneta vidē” pieejams šeit: http://www.marta.lv/docs/1283/2014/Drosibas-Kompass_petijums_MARTA.pdf

- Stratēģijas „Latvija 2030” uzdevums būtu ne tikai „lietu” noziegumu kontrole (narkotikas, ieroči, nelegālā tirdzniecība u.tml.), bet arī cilvēku tirdzniecības prevencija un novēršana. Dažādas organizētās noziedzības formas ietekmē vīriešus un sievietes atšķirīgi: atšķiras gan noziedznieku profils, gan upuru skaits un profils. Mazināt Latvijas sieviešu tirdzniecību seksuālai ekspluatācijai gan Latvijā, gan ārvalstīs ir īpaši svarīgs šī mērķa īstenošanas uzdevums, sākot ar situācijas apzināšanu, attiecīgo dzimuma specifisko preventīvo pasākumu plānošanu un upuru reintegrācijas pasākumu izstrādi.

Latvijas Ekonomistu asociācija

.... mēs paši esam atbildīgi par to, cik laimīgi esam, cik piepildītu dzīvi dzīvojam...²³

Līdz šim **nav definēta** un nav veidota vienota izpratne par terminiem, kas tiek lietoti dažādu līmeņu dokumentos, šajā gadījumā – ne tas, kas ir „spēcīga, iekļaujoša un ilgtspējīga **ekonomiskā** izaugsme”, ne tas, ko saprotam ar „cilvēka cienīgu dzīvi visiem”, ne arī „ilgtspējīga industrializācija”. Līdz ar to rodas pretruna – Latvijas Nacionālajā attīstības plānā²⁴ formulētas prioritātes un rīcības virzieni, tomēr nav dots rīcības kontroles mehānisms un iespēja novērtēt, uz ko reāli tiecamies.

Ilgtspējīga **ekonomiskā** izaugsme jāaplūko konkrētās jomas kontekstā, lai nerodas pārpratumi par terminu lietojumu un nozīmi (ilgtspējīgas finanses, ilgtspējīga būvniecība, ilgtspējīga ekonomiskā analīze utt.). (Līdzīgi kuriozi sastopami saistībā ar termina ‘*smart*’ lietošanu sarunvalodā un dokumentos.)

Ar „cilvēka cienīgu dzīvi visiem” saprotam nepieciešamību apmierināt individuālās pamatvajadzības. Daļēji šis jautājums ir risināts, tomēr neveiksmīgi. Pašreizējā situācija neveicina cilvēku motivāciju meklēt darbu, ja ir iespēja saņemt pabalstus un sociālo palīdzību. Būtu nepieciešams arī nodrošināt „cilvēka cienīgu” pensiju, lai pensijas vecumu sasnieguši cilvēki būtu ieinteresēti atstāt savu darba vietu, dodot iespēju strādāt citiem darbaspējīgajiem, jaunākai paaudzei.

Ilgtspējīgas industrializācijas pamatā ir infrastruktūras veidošana. Daudz ir diskutēts, bet faktiski netiek īstenots reģionālās attīstības modelis, tajā skaitā ražošanas sektora attīstība.

Latvijas vizītkarte – lidosta – nerada labu pirmo iespaidu, jo nav atrisināts mūsdienīgs, ērts transports uz pilsētu. Absurda situācija izveidojusies uz Latvijas pierobežas autoceļiem – tieši iebraucot valstī, ceļu seguma kvalitāte ir ārkārtīgi slikta.

Ilgtspējīga attīstība pirmo reizi tika definēta 1987. gadā izdotajā Grū Hārlemas Bruntlandes vadītās Pasaules vides un attīstības komisijas ziņojumā “Mūsu kopējā nākotne” (WCED, 1987), bet 1992. gadā Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO) Vides un attīstības starptautiskajā konferencē Riodežaneiro (UNESCO, 1993) ar vairākumu pasaules valstu pārstāvju līdzdalību un atbalstu ilgtspējīga attīstība nonāca pasaules politiskajā dienas kārtībā. Latvija piedalījās Riodežaneiro konferencē un kopā ar citām valstīm parakstīja un akceptēja vairākus dokumentus, tajā skaitā Rio Deklarāciju “Par vidi un attīstību”, ANO Vispārējās konvencijas “Par bioloģisko daudzveidību” un “Par klimata pārmaiņām”, Rīcības programmu 21. gadsimtam “Agenda 21” un ANO “Mežu izmantošanas principus”. Tā ir attīstība, kas balstās uz tādiem patēriņa un ražošanas veidiem, kuri nenoplicina dabas resursus, aizsargā vidi, veicina taisnīgu resursu sadali un mazina nabadzību.²⁵

23 Atstāja D. (2014) Green Economics Policy and Practice in Eastern Europe / Edited by Miriam Kennet, Professor Dzintra Atstāja (Latvia) & Odeta Grabauskaitė (Lithuania) ISBN 978-1-907543-89-0

24 Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020. gadam, interneta vidē pieejams šeit: <http://likumi.lv/doc.php?id=253919>

25 Piebalgs A. Nākotnes attīstība. *Vide un ilgtspējīga attīstība*. Kļaviņš M., Zaļoksnis J. (red). Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 15.-16. lpp.

Latvijas ekonomisti uzsver, ka ilgtspējīga attīstība nenozīmē to, ka pašreizējai paaudzei būtu jānodrošina nākamo paaudžu labklājība, katrai paaudzei par sevi jā rūpējas pašai, taču nedrīkst nostādīt nākamo paaudzi sliktākā pozīcijā, sabojājot vidi un liekot maksāt mūsu parādus. Tautsaimniecības mērķis ir panākt, lai visi cilvēki dzīvotu labi un justos laimīgi, taču pašreizējā labā dzīve nedrīkst apdraudēt labo dzīvi nākotnē.²⁶

Zviedru profesors Larss Ridēns (*Lars Rydén*) atzīst, ka ar attīstību ir saistītas dilemmas un grūti pārbaudījumi. Sabiedrība vēsturiski ir daudzkārt mainījusi attīstības virzienu vai pat modeli, kopš gadsimtu mijas tiek aktīvi meklēti jauni virzieni, un attīstībai raksturīga iezīme ir ilgtspēja. Līdzšinējās attīstības virzienu var vērtēt kā nepārtrauktus uzlabojumus, kas nodrošinājuši dzīves apstākļu uzlabošanu, taču tam ir sava cena – dzīve uz dabas rēķina.

Marksisma teorijā dabas resursi tika uzskatīti par brīvi pieejamiem, bez cenas. Kapitālismā dabas resursiem tiek noteikta cena kā ražošanas resursiem, taču netiek piemērota cena dabas izmantošanai. Izaugsmei ir ierobežojumi – tos nosaka mūsu planēta. Tāpēc ir nepieciešama virzība uz ilgtspējīgu attīstību.²⁷

Eiropas Savienības attīstības komisārs Andris Piebalgs atzīmē, ka cilvēce vienmēr ir attīstījusi jaunas tehnoloģijas un prasmes, lai palielinātu dabas resursu izmantošanas efektivitāti, kas ir ekonomiskās attīstības pamatā. Svarīgs jautājums ir – kā pārmērīgas dabas resursu izmantošanas vietā resursus iztikai izmantot daudz saprātīgāk. Ilgtspējīga attīstība ir bijusi Eiropas Savienības pamatmērķis kopš 1997. gada.²⁸

Eiropas vides komisārs Janešs Potočniks uzsver, ka resursu izmantošanas efektivitāte būs mūsu nākotnes ekonomiskās stratēģijas vadmotīvs, un tā ir desmitgades EU-2020 stratēģijas pamatā. Konkurētspēja un resursu efektīva izmantošana nav savstarpējā pretrunā, valstis, kas resursus izmanto efektīvi, ir konkurētspējīgas.²⁹

Ilgtspējīgas attīstības koncepcija līdz šim parasti tika saistīta ar ekonomikas ekoloģisko aspektu, bet topošajās ekonomikas teorijās vide būtu jāskata kā galveno mērķu daļa ekonomikas plašākā nozīmē, ne tikai ekoloģiskajā – sociālā, politiskā, juridiskā, etniskā, kultūras u. c. Ierobežojumu problēmu nevar atrisināt, būtiski nepārskatot mērķus. Izaugsme ir nepieciešama, jo ļauj, palielinot ražīgumu, aizstājot darbu ar kapitālu, saražot tādu pašu produkcijas daudzumu ar mazāku darba patēriņu. Ja uzņēmēji un investori dod priekšroku rentabilitātei, nevis produktivitātei, ekonomika zaudē savu ilgtspēju. Ir iespējams, ka jaunā ekonomiskā teorija izvirzīs priekšplānā ne-monetārus mērķus.³⁰

Ilgtspējīgas attīstības ekonomiskās politikas mērķis ir sasniegt sociālo taisnīgumu sabiedrībā, jo tikai tāda sabiedrība var nodrošināt dzīvi saskaņā ar dabas iespējām un vajadzībām.

26 Brīvers I., Atstāja Dz., Malzubris J. u.c. (2010) „Ekonomika – Vide – Augsme”. *Vide un ilgtspējīga attīstība*. Kļaviņš M., Zaļoksnis J. (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 155.-174. lpp.

27 Ridēns L. Ievads. *Vide un ilgtspējīga attīstība*. Kļaviņš M., Zaļoksnis J. (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 17.-25. lpp.

28 Piebalgs A. Nākotnes attīstība. *Vide un ilgtspējīga attīstība*. Kļaviņš M., Zaļoksnis J. (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 15.-16. lpp.

29 Potočniks J. Kas ir labākais videi? *Vide un ilgtspējīga attīstība*. Kļaviņš M., Zaļoksnis J. (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 13.-14. lpp.

30 *Vide un ekonomika. Monogrāfija /Dzintra Atstāja, Džineta Dimante, Ivars Brīvers, Jānis Malzubris, Miriama Kennet, Tatjana Tamboveva, Inga Šina, Agita Līviņa, Jānis Leviņš, Jānis Grasis, Biruta Pūle, Anna Ābeltiņa*. ISBN 978-9984-45-371-2. Rīga: Latvijas Universitāte, 2011. 256. lpp.

Ilgtspējīgas ekonomiskās izaugsmes jēdzienam ir plašs koncepts. No vienas puses, tas koncentrējas uz problēmām, piemēram, uz ekonomikas uzplaukumu un lejupslīdi, vides ilgtspēju, pieejamību un izmantošanu, dabas resursu efektivitāti. No otras puses, novērtējot ilgtspējīgu izaugsmi, tiek izskatīti arī dzīves kvalitātes, nabadzības un ienākumu nevienādības jautājumi. Pēdējās desmitgadēs ir bijusi arvien lielāka interese izpētīt saikni starp ienākumu atšķirībām un ekonomisko izaugsmi. Vairākums pētnieku atbalsta viedokli, ka spēcīgam cilvēku kapitālam – izglītoti, pieredzējuši, radoši un arī veseli cilvēki – ir būtiska loma reģionālajā attīstībā un ilgtspējīgā ekonomikas izaugsmē. Reģionālās ekonomikas attīstība ir cieši saistīta ar ilgtspēju uzņēmējdarbības izaugsmē. Gan iekšējie, gan ārējie faktori ietekmē uzņēmējdarbības izaugsmes ilgtspēju.³¹

Jāuzsver, ka ekonomikas izaugsme ir dinamisks process, ko mūsdienās būtiski ietekmē internacionālā un globālā pasaules saimniecība. Augoša ekonomika spēj apmierināt jaunas vajadzības un risināt sociāli ekonomiskās problēmas. Līdzsvarota ekonomikas izaugsme izpaužas kā pastāvīgs ražošanas apjoma, darba un kapitāla izmantošanas pieaugums, un aizvien aktuālākas kļūst diskusijas par izaugsmes ilgtspēju – kvalitatīvu, ne tikai kvantitatīvu pilnveidi saskaņā ar apkārtējās vides iespējām. Tātad ilgtspējīgas komercdarbības vides pamatā ir stabila ilgtspējīga ekonomiskā izaugsme kā nosacījums labvēlīgai un stabilai komercdarbības vides attīstībai.

Būtiskākie faktori ir:

- 1) ražošanas resursu pieejamība, to kvalitātes un efektīvas izmantošanas palielināšanās, it īpaši:
 - darba resursu kvalitāte, ņemot vērā darba resursu pieaugošo mobilitāti;
 - pamatkapitāla – ražošanas līdzekļu – atbilstošs nodrošinājums;
 - tehnoloģiju pilnveidošana, kas ļauj veikt optimizāciju, pielāgoties vides prasībām;
 - dabas resursu izmantošanas efektivitātes palielināšanās.
- 2) ekonomiskās vides faktori – faktori, kas ietekmē ražošanas resursu izmantošanu:
 - tirgus monopolizācijas pakāpes samazināšanās – konkurences pastiprināšanās veicina cenu samazināšanos, tātad ražošanas procesa optimizāciju;
 - resursu cenu kritums – veicina resursu pieejamību ražotājam, kas stimulēs ražošanas apjomu;
 - kreditēšanas nosacījumu uzlabošanās – ļaus modernizēt un paplašināt ražošanu;
 - sociāli ekonomiskās infrastruktūras attīstība – pilnveido ražošanas vidi;
 - pārvaldes efektivitāte – optimizē saimniecisko vidi.
- 3) ekonomiskā konjunktūra (tirgus tendences, pirktspēja, cenu līmenis u. c.), kas pastiprina minēto faktoru darbību un nosaka iespējamās komercdarbības robežas;
- 4) realizētā ekonomiskā politika, ievērojot situāciju un attīstības tendences globālajā saimniecībā, ilgtspējīgās attīstības veicināšanas stratēģiju.

31 Tafenu E., Paas T. (2009). Regional disparities and sustainable economic growth. *Starptautiskā zinātniskā konference "Insights into the sustainable growth of business"*, rakstu krājums. Viļņa, 2009. gada novembris.

Jonas Buechel, Urbānais institūts

Šajā rakstā autors pauž Urbānā institūta un ar to saistīto publisko, pašvaldību, reģionu un valsts institūciju, kā arī tā privāto, nevalstisko un komerciālo partneru kopīgi formulēto viedokli par Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) izstrādāto dokumentu par post-2015 darba procesu.

ANO post-2015 dokumenti, kā arī ES pozīcija un Latvijas pozīcija attiecībā uz globālo un lokālo darbību aptver gandrīz visas iespējamās attīstības darba jomas. Tomēr pietrūkst daži svarīgi punkti, īpaši, Latvijas nacionālajai pozīcijai pietrūkst viens no valsts attīstības koncepta pamatelementiem. Papildus šis dokuments apraksta divus starpsektoru mērķus, kas ir svarīgi gan globāli, gan lokāli: pašvaldības un kopienas.

Turklāt nevienā no šiem dokumentiem nav atbilstoši izklāstīti tādi jautājumi kā profesionālas zināšanas un kompetence, publiskā sektora nozīmīgums un, visbeidzot, aptverošs attīstības koncepts.

Horizontālās vadlīnijas urbānā, reģionu un kopienas attīstības darbā

Attiecībā uz globālo, ES un it īpaši Latvijas mērogu, būtu jāievēro trīs pamatprincipi, attīstot starpsektoru, starpteritoriālo un horizontālās darbības pieejas:

A) Integrētu plānošanas rīku nodrošināšana

Starpsektoru, sistemātiskas un integrētas urbānās un reģionālās attīstības un plānošanas pieejas ir būtiskas. Teorētiskām un praktiskām zināšanām šajā jomā, kā arī to pielietojumam ir jābūt izglītības, zinātnes un praktiskās darbības galvenajam fokusam. Lai saprastu sabiedrības un sistēmas pārejas procesa sarežģītību, jāiesaista pēc iespējas vairāk ekspertu un pārstāvju no dažādām mūsdienīgām formāli vai neformāli organizētām kopienām. Plānošana un attīstība tāpēc nav atsevišķs lejupējs (*top-down*) vai vienvirziena process, bet ietver pēc iespējas vairāku sociālo grupu daudzveidīgās vajadzības un intereses.

B) Komunikatīvu sabiedrisko telpu nodrošināšana

Telpai ir nozīme visur un visiem. Sabiedriskās telpas ir telpisks atainojums caurspīdīgai komunikācijai starp visām sociālajām grupām, tātad, tās ataino gan katra indivīda un grupas mentālo telpu, gan brīvību atvērtai komunikācijai un iespēju izteikt sevi publiski. Tāpēc indivīdiem un sociālajām grupām ir tiesības iesaistīties telpu dizaina jautājumos vai apstrīdēt jebkuru lēmumu par publiskās telpas dizainu, attīstību vai plānošanu.

C) Visaptveroša kopienas attīstības un lokālo pilnvaru nodrošināšana

Visām attīstības darba pieejām ir jāveicina ideja par kopienām, kam jābūt unikālu iezīmju vietām, jāpārstāv daudzveidīgas telpiskās identitātes un aktīvi jākopj viņu pašu vide. Katra kopiena ir pelnījusi tai pielāgotu un unikāli veidotu attīstības procesu. Stipra kopiena ir spēcīgs ierocis sociālajai integrācijai, starpkulturāla dialoga veicināšanai starp dažādām sabiedrības mērķa grupām, nodrošinot mūsu vajadzības un kopjot

tādas vērtības kā, piemēram, iecietību, sociālo dialogu, aktīvu darbu pret ksenofobiju, nabadzības, sociālās atstumtības un marginalizācijas apkarošanu.

Konkrēti mērķi urbānajā, reģionālajā un kopienu attīstības darbā.

1) Lauku vide un urbānais

Pagājušajā gadā ir bijuši daudzi valsts un NVO sektora mēģinājumi risināt dažas no vissvarīgākajām ar lauku vidi saistītajām problēmām Baltijas valstīs. Kaut gan Latvija ir ieguvusi detalizētākas zināšanas par tās lauku vidi, Latvijas pozīcijā attiecībā uz post-2015 dokumentiem daudz par maz uzsvērts lauku aspekta svarīgums globālā mērogā. Autori ir patiesi noraizējušies par novārtā atstāto lauku vides-pilsētvides kohēzijas pieeju un cer attīstīt spēcīgāku komunikāciju un mijiedarbību starp lauku vidi un pilsētvidi. Izmantojot Latvijas zināšanas un pēdējo desmit gadu laikā notikušo intensīvo darbu saistībā ar valsts institūciju, nevalstisko organizāciju un it īpaši privātā sektora iniciatīvām, mums ir jāizdara secinājumi globāli, atbalstot un veicinot ideju, ka teritoriālā saplūšana, tajā skaitā teritoriālā iekļaušana, ir tikpat svarīga kā vispārīgi mērķi, piemēram, cilvēktiesības. Sociālie, ekonomiskie, ar darba tirgu saistītie, transporta, vides, kultūras un sabiedrības veselības jautājumi ir tieši atkarīgi no spēcīgas teritoriālas kohēzijas, pašvaldību sadarbības un reģionālās komunikācijas modeļiem.

Pašlaik nenotiek līdzsvarota attīstība: lauku teritorijas bieži ir nošķirtas no bieži apdzīvotajām pilsētām. Tāpēc galvenajam mērķim ir jābūt plaisas mazināšanai starp lauku vidi un pilsētvidi.

Daudzām pasaules valstīm, daudzām ES dalībvalstīm, kā arī Latvijai ir jāizveido lauku vides-pilsētvides attīstības vadlīnijas, kas skaidri iezīmētu vajadzību novērtējumu un konstruktīvas attīstības ieviešanu. Šim procesam jāiekļauj lauku-kopienu-pašvaldību-reģionu-valsts-starptautisku komunikāciju un sadarbību.

Publiskajām iestādēm ir virzītāja loma, ieviešot vadlīnijas, bet vienlaikus atbalstot produktīvu un efektīvu īstenošanu lokāli. Tajā pašā laikā valstij ir jānosaka un jānodrošina skaidrs koncepts par ietekmes sadalījumu: neatkarīgu reģionu un vietējo pašvaldību lēmumi attiecībā uz budžetu un lemtspēja par savu likteni.

2) Pašvaldības

- Pašvaldību tiesības. Pašvaldībām ir tiesības veidot, attīstīt un īstenot neatkarīgus konceptus. Pašpārvalde ir vērtība, ko ir nepieciešams vairāk uzsvērt. Dažas valstis atļāvušas lielāku lokālu neatkarību, dodot tiesības lokāli nodokļu piemērošanai, kas nozīmē, ka liela daļa ienākumu no nodokļiem paliek pašvaldībā un tādējādi veicina lokālo attīstību.
- Lokālā demokrātija. Stiprināt lokālo demokrātiju, līdzdalības pieeju un uz sadarbības principiem veidotu pārvaldi.
- Lokālas ekonomikas sadarbība. Uz ciemiem orientētas un koncentrētas ekonomiskās vadlīnijas un darba tirgus programmas. Pielāgotas pieejas atbalstīšana attiecībā uz mazākiem ciemiem.

- Izglītība. Attiecībā uz Latviju un Baltijas valstīm mums ir jāuzsver kvalitāte, nevis kvantitāte. Eiropas apakšreģionā, kas ir daudz mazāk apdzīvots kā Centrāleiropas valstis, ir vajadzīgi izglītoti plānotāji, kas strādā nacionālā, reģionālā un lokālā līmenī. Lai šie eksperti kļūtu par vadošajiem un spētu nodrošināt post-2015 mērķu īstenošanu, viņiem ir jāsaņem atbilstoša (radoša) izglītība, jo ANO vadlīniju īstenošanai mazākās kopienās ar mērķi ieviest pārmaiņu vadību ir nepieciešami radoši rīki.

3) Kopienas

Kopienas ir viens no visspēcīgākajiem izaicinājumiem mūsdienu attīstības darbā. Pašapziņas un zināšanu trūkums ir bīstams daudzām teritoriāli neatkarīgām kopienām. Valsts institūcijām un reģionālajām apvienībām ir jāiegulda visas pūles, lai stiprinātu kopienas, nodrošinot finansiālā atbalsta sistēmu (valsts programma), motivējot kopienas strādāt atbildīgi un sadarbībā ar vietējām pašvaldībām.

Turklāt kopienu aktīvistiem un vietējiem pārmaiņu iniciatoriem, sociāli inovatīviem iedzīvotājiem un uzņēmējiem ir jānodrošina izglītība un iespējas veidot pieredzes apmaiņu ar citiem.

Jānis Brizga, eksperts

Šim mērķim ir arī vairāki apakšmērķi:

13.1. stiprināt noturību un pielāgošanās spējas klimata pārmaiņu radītajiem draudiem un dabas katastrofām visās valstīs;

13.2. integrēt klimata pārmaiņu pasākumus valstu politikās, stratēģijās un plānošanā;

13.3. uzlabot izglītību, izpratni un cilvēku un iestāžu kapacitāti par klimata pārmaiņu seku mazināšanas, pielāgošanās, ietekmju mazināšanas un agrīnās brīdināšanas pasākumiem;

13.a. īstenot attīstīto valstu apņemšanos ik gadu līdz 2020. gadam mobilizēt 100 miljardus ASV dolāru, lai apmierinātu jaunattīstības valstu vajadzības klimata pārmaiņu radīto seku mazināšanai, nodrošinātu caurskatāmu īstenošanu un Zaļā klimata fonda darbību, cik drīz vien iespējams;

13.b. veicināt kapacitātes stiprināšanas mehānismus klimata pārmaiņu plānošanai un vadībai vismazāk attīstītajās valstīs, tostarp koncentrējoties uz sievietes, jauniešus, vietējām un marginalizētām kopienām.

Globālajai klimata pārmaiņu politikai ir jābalstās uz vairākiem principiem, lai nodrošinātu godīgu atbildības un pienākumu sadalījumu, ņemot vērā valstu radīto vēsturisko piesārņojumu.

Viens no šādiem principiem ir **“kopējās, bet diferencētās atbildības princips”** (*common but differentiated responsibilities - CBDR*). Šis princips ir iekļauts arī ANO Vispārējā konvencijā par Klimata pārmaiņām (3. pants) un Rio+20 noslēguma dokumentā “Mūsu kopējā nākotne” (15. par.). Šis princips paredz, ka valstis ir kopīgi atbildīgas par vides un klimata pārmaiņu risināšanu, bet valstu atbildība par problēmu cēloņiem un spējām šos cēloņus risināt ir dalīta. Šis princips lielākajiem piesārņotājiem (attīstītās valstis) uzliek pienākumu nodrošināt šo problēmu risināšanu.

Taču atklāts ir jautājums, kā novērtēt valstu atbildības līmeni. Pašlaik pasaules vidējā atmosfēras temperatūra, salīdzinot ar pirmsindustriālo laiku, jau ir palielinājusies par 0,8 °C. Lai nepārsniegtu 2 °C pieauguma robežu, mūsu kumulatīvās siltumnīcefekta gāzu (SEG) emisijas, skaitot no 1870. gada, nedrīkst pārsniegt 790 gigatonnas oglekļa (Gt C) vai 2900 gigatonnas CO₂ (Gt CO_{2e}). Līdz 2011. gadam mēs jau bijām emitējuši 515 GtC (1890 Gt CO_{2e}), līdz ar to mūsu atlikušais oglekļa budžets ir tikai 275 GtC (1890 Gt CO_{2e}).³²

Paredzams, ka pasaules iedzīvotāju skaits 2050. gadā būs pieaudzis līdz aptuveni 9,55 miljardiem cilvēku³³, bet Latvijā iedzīvotāju skaits visdrīzāk būtiski nemainīsies un paliks aptuveni 2 miljoni, t.i., 0,00021% no pasaules iedzīvotājiem. Līdz ar to Latvija no 2010. līdz

32 <http://www.ipcc.ch/report/ar5/syr/>

33 <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=45165>

2050. gadam var emitēt ne vairāk kā 400 miljonus tonnu CO_{2e}, kas ir aptuveni 10 miljoni tonnu gadā vai 5 t CO_{2e} uz vienu cilvēku gadā.

Pēdējo gadu laikā, ja rēķina teritoriālās emisijas – tās, kas ir fiziski radušās Latvijas teritorijā –, Latvija ir radījusi nedaudz vairāk emisiju – aptuveni 12 miljonus tonnu CO_{2e} gadā, un tiek prognozēts, ka šīs emisijas līdz 2030. gadam tikai augs. Pēc pašreizējām prognozēm³⁴ 2030. gadā emisijas Latvijā pārsniegs 16 Gt CO_{2e}.

Līdz ar to līdz 2030. gadam būs iztērējuši 275 Gt CO_{2e} vai 69% no sava 2010. –2050. gada oglekļa budžeta. Lai izpildītu apņemšanos novērst neatgriezeniskas klimata pārmaiņas, pēc 2030. gada būs spiesti emisijas radikāli samazināt, jo laika posmam no 2031. līdz 2050. gadam Latvijas kontā būs palikušas tikai 125 Gt CO_{2e}. Lai izpildītu apņemšanos, emisijas no 2031. gada būtu jāsamazina par 10% katru gadu, un tas ir ļoti radikāls solis.

Turklāt liela daļa Latvijas patēriņa SEG emisiju rodas ārpus Latvijas robežām un ir iegultas importētajos produktos. Līdz ar to ar patēriņu saistītās SEG emisijas Latvijā ir lielākas par ražošanas vai teritoriālajām emisijām un 2011. gadā tās bija 6,6 t CO_{2e}. Abas minētās emisiju aprēķina metodes ir būtiskas, lai novērtētu valstu kopējo atbildību un emisiju samazināšanai veicamos pasākumus.

Lai sasniegtu nosprausto mērķi – apturēt globālo sasilšanu pie 2 °C robežas, Latvijai aktīvi jāiesaistās gan patēriņa, gan teritoriālo SEG emisiju samazināšanā. Tas ļautu samazināt Latvijas globālo klimata ietekmi, kā arī stiprinātu globālo drošību, enerģētisko neatkarību un konkurētspēju.

Lai nodrošinātu emisiju samazinājumu, Latvijai:

- Jāmobilizē finanšu resursi, jāveicina tehnoloģiju pārnese un labāko pieejamo tehnisko risinājumu izmantošana, kā arī jāstiprina kapacitāte SEG emisiju samazināšanai;
- Enerģētika, piem. energoefektivitāte, enerģijas pieejamība, jāintegrē citos nozaru plānošanas dokumentos un pašvaldību (teritoriālās) attīstības plānos;
- Jāattīsta un jāveicina ilgtspējīgu atjaunojamo energoresursu izmantošana, stimulējot kopienas enerģētikas attīstību un izskaužot fosilos energoresursus;
- Jāstimulē SEG emisiju samazināšanās enerģētikas sektorā, kā arī transporta un lauksaimniecības sektoros, kas Latvijā rada arvien pieaugošas emisijas;
- Jāsadarbojas ar interešu grupām un citām valstīm, it īpaši jaunattīstības valstīm, lai veicinātu globālo emisiju samazinājumu;
- Jānodrošina zemes lietojums, kas veicina oglekļa piesaisti;
- Jāveicina vērtību maiņa sabiedrībā, stimulējot mazāk materiālistisku dzīvesveidu.

³⁴ Latvijas ziņojums Eiropas Komisijai „Politikas, pasākumi un SEG prognozes Lēmuma 280/2004/EK ietvaros” 2013. gads. (<http://cdr.eionet.europa.eu/lv/eu/ghgpro/envubmp4a>)

Ingus Purgalis, Pasaules Dabas Fonds, Baltijas jūras un saldūdens programmas vadītājs

Viedokļa dokuments izstrādāts, ņemot vērā to, ka ANO post-2015 paredz iespēju izstrādāt priekšlikumus, kas ietver iespējas sasniegt ANO Tūkstošgades deklarācijas (MD) vīziju, izmantojot mūsdienīgāku jeb plašāka redzējuma pieeju, risinot ekonomiskos un sociālos izaicinājumus. Izvirzīto mērķu sasniegšanai ir nepieciešama kompleksa pieeja, kura ietver tādus Latvijai nozīmīgus aspektus kā „netiek pārsniegta ekosistēmas kapacitāte”, „resursi tiek izmantoti ilgtspējīgi” un „ilgtermiņa intereses ir nozīmīgākas par īstermiņa labumu gūšanu”, „tiek vērtēta nozaru sinerģija, tāpat kā potenciālās savstarpējās ietekmes un riski” utt. (Līdzīgi, kā tas paredzēts ES dalībvalstīm, izstrādājot jūras telpas pārvaldību, ko nosaka ES direktīva par Jūras telpisko plānojumu (JMP)³⁵ un citi Latvijai nozīmīgi, piekritīgi politiskie dokumenti).

ES vides iniciatīvas un starptautiskās apņemšanās ir iestrādātas dažāda līmeņa un rakstura politiskajos dokumentos, kas ir saistoši tās dalībvalstīm. Arī dalībvalstīm atsevišķi ir starptautiskās saistības, kas attiecīgi ir iestrādātas to politiskajos dokumentos. Balstoties uz šiem dokumentiem un Latvijas stratēģiskajiem dokumentiem („Latvija 2030”³⁶, NAP2020³⁷), var tikt izvērtēta ar jūrām un okeāniem saistītās ANO ilgtspējas mērķu atbilstība Latvijas interesēm.

LATVIJAS (nozīmīgākās ar ūdens vidi saistītās) SAISTĪBAS UN TO ATBILSTĪBA ANO ILGTSPĒJAS MĒRĶIEM

Latvija, līdzīgi kā liela daļa pārējo ES valstu, ir izvirzījusi, tajā skaitā – piekritusi, vairāku nozīmīgu mērķu sasniegšanai, kas tādējādi uzskatāmi par valsts interesēm. Jāatzīmē, ka par atsevišķu saistību neizpildīšanu Latvijai var tikt piemērotas apjomīgas soda sankcijas, kas savukārt liecina par valsts apņēmību un pārlicinošo virzību uz vides situācijas uzlabošanu. Savukārt jau esošu mērķu, uzdevumu un indikatoru efektīva pielāgošana var samazināt ieguldāmo darba apjomu, strādājot pie MD vīzijas un ANO Tūkstošgades attīstības mērķu (TAM) sasniegšanas (īpaši uzsverot, ka daļa tālāk minēto dokumentu ietver konkrētus starptautiski saskaņotus mērķus, uzdevumus un indikatorus).

Kā viens no nozīmīgākajiem šādiem instrumentiem uzskatāma Ūdens struktūrdirektīva (ŪSD), kas tiek tieši saistīta ar ūdeņiem kā resursu dzīvības nodrošināšanai (nozīmīgs resurss cilvēcei, kas ievērojami ietekmē ekonomisko un sociālo situāciju, plašāk – labklājību³⁸, kā arī ir dabisku ekosistēmu un pastāvošā klimata esamības pamatā). ŪSD paredz, ka iekšējo ūdeņu (ieskaitot 1 jūdzi jūrā) vides stāvoklis ES jau 2015. gadā būs vērtējams kā labs. ŪSD kopumā ir uzskatāma par labu piemēru virzībai uz plašāku izpratni par jūru un okeānu vides stāvokļa izmaiņām mijiedarbībā ar dažādām antropogēnām slodzēm, kas rodas no darbībām uz sauszemes, sateces baseinos. Riski saldūdeņiem Eiropā ir saistīti ar ekonomiskajām

³⁵ Directive 2014/89/EU of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 establishing a framework for maritime spatial planning.

³⁶ Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijis līdz 2030. gadam.

³⁷ Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020. gadam.

³⁸ http://bookshop.europa.eu/en/the-eu-water-framework-directive-pbKH0414216/?pgid=Iq1Ekni0.1ISR000K4Myc09B0000JrN_v-Gv;sid=s0-bnJnR7wWbnc2eDWAFO_v0tJydT9SyrT0=?CatalogCategoryID=h2YKABstrXcAAAEjXJEY4e5L

aktivitātēm, populācijas pieaugumu, urbanizāciju u.c. procesiem, kas būtu vērā ņemami arī citviet pasaulē (īpaši uzsverot, ka salīdzinot 2014. gadā tiek uzskatīts par trešo nozīmīgāko civilizācijas pastāvēšanas risku globāli³⁹).

Līdzīga rakstura pienākumi Latvijai pildāmi saistībā ar Jūras stratēģijas pamatdirektīvu (JSD), kas nosaka nepieciešamību mērķtiecīgi virzīties uz laba vides stāvokļa (GES) sasniegšanu Baltijas jūrā 2020. gadā. JSD uzsver, ka „Jūras vide ir vērtīgs mantojums, kas attiecīgi jāargā, jāsauglabā un, ja iespējams, jāatjauno, tiecoties uz galveno mērķi – saglabāt bioloģisko daudzveidību un nodrošināt daudzveidīgus un dinamiskus okeānus un jūras, kas būtu drošas, tīras, veselīgas un produktīvas. Šajā ziņā direktīvai, inter alia, būtu jāveicina vides apsvērumu iekļaušana visās attiecīgajās politikas jomās un būtu jārada vides pīlārs jaunajai Eiropas Savienības jūrlietu politikai”. Šī virzība pilnībā saskan ar ANO Atvērtās darba grupas ilgtspējīgas attīstības mērķiem (OWG)⁴⁰ izvirzīto 14. mērķi, kas paredz „saglabāt un ilgtspējīgi izmantot okeānus, jūras un to resursus ilgtspējīgai attīstībai”⁴¹, kas iespējams vienīgi pie nosacījuma, ka jūru un okeānu vides stāvoklis ir labs.

Lai nodrošinātu ekosistēmu līdzšinējo funkcionalitāti, līdz ar to arī okeānu un jūru resursu kapitālu (galvenokārt atjaunojamo resursu) un ekosistēmas pakalpojumus (klimata regulāciju, no sauszemes ieplūstošā piesārņojuma attīrīšanu, CO₂ absorbciju utt.), Latvija pilda Biotopu direktīvu (BD), ko iespējams cieši saistīt ar OWG 8. mērķa pirmo daļu: „veicināt ilgstošu, iekļaujošu un ilgtspējīgu ekonomisko izaugsmi”, jo tā ir cieši sasaistāma ar bioloģisko daudzveidību, kas ne tikai ļauj saglabāt ekosistēmu komplekso raksturu, bet arī ievērojami ļauj palielināt to izturību neparastos gadījumos (piem., bargās ziemās, straujās temperatūras maiņās utt.). ES ekosistēmas funkcionalitātei nozīmīgas teritorijas ir izdalītas kā „Natura 2000”⁴². Latvijas gadījumā – ja, pildot OWG, tiktu izdalīti uzdevumi, kas paredz atbildīgi pārvaldīt okeānu un jūru ekosistēmu uzturēšanai nozīmīgas teritorijas, būtu iespēja dalīties pieredzē un veicināt bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu ANO ietvaros, un tas pilnībā sakrīt ar OWG 15. mērķa beigu daļu „apstādināt bioloģiskās daudzveidības zudumu”. Bioloģiskās daudzveidības zudums var būtiski ietekmēt vides procesus, kas savukārt ir cieši saistīti ar globālo ekonomiku un attiecīgi ar Latvijas iedzīvotāju labklājību.

Latvija kā Helsinku komisijas (HELCOM) dalībvalsts līdzdarbojas ar Baltijas jūru saistītu jautājumu risināšanā. Izaicinājumu spektrs ir plašs (lauksaimniecības, zivsaimniecības, piesārņojuma no industriāliem avotiem, naftas produktu, transporta, notekūdeņu un atkritumu ietekmes uz ūdens ekosistēmu mazināšana, HELCOM ietvaros notiek darbs ar jūras aizsargājamo teritoriju veidošanu un pārvaldības veicināšanu, sugu un biotopu uzturēšanu un jūras telpiskās plānošanas ieviešanas veicināšanu) tāpat tiek veikta arī dalībvalstu progresa izvērtēšana attiecībā uz izvirzītajiem mērķiem. Viens no nozīmīgākajiem HELCOM dokumentiem, ko katras dalībvalsts vārdā parakstījuši attiecīgo valstu vides ministri, ir Baltijas jūras rīcības plāns (BJRP), kas paredz, ka Baltijas jūras vides ekoloģiskais stāvoklis būs labs jau 2021. gadā. BJRP pamatā ir HELCOM pieņemtā vīzija – “veselīga Baltijas jūras vide ar plašu, harmoniski funkcionējošu bioloģisko komponentu daudzveidību veicina labu

39 http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalRisks_Report_2014.pdf

40 <http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1579SDGs%20Proposal.pdf>

41 Pozīcija Nr. 2, Par Attīstības politikas ietvaru pēc 2015. gada (post-2015 agenda) 15.09.2014. Ārlietu ministrija

42 <http://natura2000.eea.europa.eu/#>

vides/ekoloģisko stāvokli un nodrošina plašas iespējas ilgtspējīgai cilvēku ekonomiskai un sociālai darbībai” —, kuras pamatā ir ideja par bioloģisko daudzveidību un tādi jēdzieni kā ‘labvēlīgs saglabāšanas stāvoklis’ un ‘labs vides/ekoloģiskais stāvoklis’.⁴³ Tā ir cieši saistīta ar TAM redzējumu, un tādējādi Latvija, veiksmīgi realizējot starptautiskās apņemšanās, jau strādā pie komplekso mūsdienu izaicinājumu novēršanas reģionā un var dalīties pieredzē arī starptautiski, kas savukārt ir Latvijas interesēs.

Viena no jaunākajām ES iniciatīvām ir saistīta ar jūras integrētu pārvaldību⁴⁴, kuru iespējams īstenot, izstrādājot Jūras telpisko plānojumu (JTP). Iniciatīvu regulē ES JTP direktīva⁴⁵, kas ietver ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanu, sabalansējot vides ekonomikas un sociālās intereses. Īpaši svarīgi ir pieminēt, ka, izstrādājot JTP, ir jāņem vērā Baltijas jūras ekosistēmas kapacitātes aspekti. Tā kā plānojuma izstrādē paredzēts iesaistīt visas ar jūru saistītās ieinteresētās puses, plānošanas gaita un procesuālie risinājumi var būt labs piemērs valstīm, kurām šāda pieredze būtu noderīga. Turklāt, ņemot vērā pieaugošo slodzi un tās radītās sekas uz okeāniem un jūrām, šāda plānojuma ieviešana globālā mērogā būs viens no nozīmīgākajiem 21. gs. izaicinājumiem, no kura būs atkarīgas daudzu reģionu ekonomikas, sociālie aspekti un citas aktualitātes, kas minētas ANO post –2015.

ANO ilgtspējas mērķu atbilstība Latvijas interesēm

Ņemot vērā Latvijas intereses, kas nostiprinātas iepriekš minētajos politiskajos dokumentos, un TAM analīzi, var uzskatīt, ka Latvija izprot nepieciešamību pārvaldīt okeānus un jūras tā, lai netiktu mazināta to ekosistēmu resursu kapacitāte un ekosistēmu pakalpojumi saglabātos vismaz līdzšinējā stāvoklī. Latvija ir attīstījusi izpratni par okeānu un jūru lielo nozīmi un jau uzsākusi nopietnu darbu pie Latvijai un ES piekritīgo teritoriju ilgtspējīgas pārvaldības nodrošināšanas. Tādējādi var secināt, ka Latvija apzinās, ka izmaiņas pasaules ūdeņos var būtiski ietekmēt arī vietējo ekonomiku (izmaiņas pakalpojumu un preču plūsmās), sociālos jautājumus (bēgļu skaita pieaugums, medikamentu pieejamība u.c.), kā arī vietējo vidi (ja atjaunojamie resursi kādā vietā vairs neatjaunojas, pieaug slodze citviet, to nosaka augošais pieprasījums pēc resursiem (piemērs analīzei – zivju resursi). Šie apsvērumi minēti arī ANO post–2015 un ir saistīti ar plašo un daudzējādi ietekmējamo TAM sasniegšanu.

Latvija ir ieinteresēta pašreizējā ANO redzējuma tālākā attīstīšanā un atzinīgi vērtē TAM veidošanu, aptverot plašu savstarpēji korelējošu aktualitāšu loku (tajā skaitā ietverot vides aspektus).

43 http://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.varam.gov.lv%2FIn_site%2Ftools%2Fdownload.php%3Ffile%3Dfiles%2Ftext%2FDarb_jomas%2Fudens%2F%2Fiv_HELCOM_BaltjasJurasRicibasPlans.pdf&ei=Fc9QVLeIOKG3yPzvlLwCg&usq=AFQjCNEhJ0hDBHJZ0aXAYsIZmpj7QA4SIA&sig2=xKP0zDgHbBxp0LZApT_Dyg&bvm=bv.78597519,d.bGQ

44 http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/maritime_spatial_planning/index_en.htm

45 DIRECTIVE 2014/89/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 23 July 2014 establishing a framework for maritime spatial planning (http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2014.257.01.0135.01.ENG)

Inese Gmizo-Lārmane, eksperte

ANO konvencijas „Par bioloģisko daudzveidību” mērķi atspoguļoti ES Bioloģiskās daudzveidības stratēģijā līdz 2020. gadam (turpmāk – Stratēģija) un tādējādi ANO post-2015 mērķis saskan ar Stratēģijas pamatmērķi: „Līdz 2020. gadam apturēt bioloģiskās daudzveidības izzušanu un ekosistēmu pakalpojumu degradāciju Eiropas Savienībā un atjaunot tos, ciktāl reāli iespējams, vienlaikus palielinot ES ieguldījumu, lai novērstu bioloģiskās daudzveidības izzušanu visā pasaulē”. 2010. gadā ES atzina, ka iepriekš noteiktais mērķis – apturēt biodaudzveidības samazināšanos līdz 2010. gadam – nav sasniegts, tādēļ tika nosprausts jauns mērķis un uzdevumi, kas iekļauti Stratēģijā. Lai sasniegtu šo mērķi, Stratēģijā definēti seši konkrēti uzdevumi un 20 darbības.⁴⁶ Tādējādi kā viens no Latvijas ieguldījumiem ANO izvirzītā mērķa sasniegšanā būtu **Stratēģijā noteikto uzdevumu izpilde Latvijas teritorijā, kā arī ES kopējās nostājas biodaudzveidības aizsardzības jautājumos atbalstīšana.**

Mērķis par bioloģiskās daudzveidības samazināšanās apturēšanu ietverts ES Biotopu direktīvas prasībā nodrošināt sugu un biotopu labvēlīgu aizsardzības stāvokli. Kaut arī termins ‘labvēlīgs aizsardzības stāvoklis’ Biotopu direktīvā ir precīzi definēts, kā pirmā problēma Latvijā identificējama tā, ka joprojām nav pilnīgas izpratnes par labvēlīga aizsardzības stāvokļa jēdzienu un tieši attiecībā uz to, kas un cik daudz ir jāizdara sugu un biotopu labvēlīga stāvokļa nodrošināšanai. Šīs problēmas risināšanai **nepieciešams veicināt zinātnisko darbību šajā jomā un praktisko dabas aizsardzības pasākumu izpildi.** ‘Labvēlīgs aizsardzības stāvoklis’ nav abstrakts jēdziens, bet gan konkrēts un kvantitatīvi izmērāms, un tādiem – **konkrētiem un kvantitatīvi izteiktiem – būtu jābūt visiem mērķiem un uzdevumiem, kas vērsti uz bioloģiskās daudzveidības samazināšanās apturēšanu nacionālā vai starptautiskā līmenī** (kā, piemēram, Stratēģijas 1. uzdevums¹¹).

Nākamā problēma ir nepietiekamais praktisko sugu un biotopu aizsardzības pasākumu apjoms gan Latvijā, gan citās valstīs. Neskatoties uz tiem dabas aizsardzības pasākumiem, kas tiek īstenoti ES dalībvalstīs, ES Bioloģiskās daudzveidības stratēģijā līdz 2020. gadam norādīts, ka tikai 17% biotopu un sugu un 11% galveno ekosistēmu, kas ir aizsargātas saskaņā ar ES direktīvām, ir labā stāvoklī. Savukārt jaunākajā Latvijas ziņojumā saistībā ar ES Biotopu direktīvas 17. pantu⁴⁷ secināts, ka no Latvijā sastopamajiem 57 ES nozīmes biotopiem un 114 sugām (izņemot putnu sugas), 86% biotopu un 60% sugu aizsardzības stāvoklis ir nelabvēlīgs. Attiecībā uz putnu sugu aizsardzību Latvijas ziņojumā atbilstoši Putnu direktīvas 12. pantam secināts, ka 78% no ligzdojošo putnu sugu populācijām un 52% no ziemojošo putnu sugu populācijām nav stabilas⁴⁸. Bioloģiskās daudzveidības samazināšanās apturēšana pasaulē vairs nevar būt tikai deklaratīvs jēdziens, jo skaitļi rāda, ka situācija ir sliktā, turklāt tai ir negatīva attīstības tendence, tādēļ šobrīd vairāk nekā jebkad ir **būtiski spert konkrētus un izmērāmus soļus situācijas uzlabošanā** vai vismaz negatīvās attīstības tendences apturēšanā.

⁴⁶ Eiropas Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai. Mūsu dzīvības garantija, mūsu dabas kapitāls – Bioloģiskās daudzveidības stratēģija līdz 2020. gadam. Brisele, 03.05.2011. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52011DC0244>

⁴⁷ http://bd.eionet.europa.eu/activities/Reporting/Article_17/Reports_2013

⁴⁸ 5th National Report to the Convention on Biological Diversity. Latvia, 2014. <http://www.cbd.int/reports/>

Bioloģiskās daudzveidības samazināšanos nevar apturēt tikai ar specifiskiem, dabas aizsardzības praktiķu īstenotiem biotehniskiem pasākumiem – **ir svarīgi bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas aspektu integrēt attiecīgajās tautsaimniecības nozarēs** un, jo īpaši, lauksaimniecībā un mežsaimniecībā, īstenojot **ekstensīvu un ilgtspējīgu lauksaimniecības un mežsaimniecības zemju apsaimniekošanu**, attīstot labai draudzīgas saimniekošanas metodes. Latvijas ziņojums saistībā ar ES Biotopu direktīvas 17. pantu⁴⁹ rāda, ka šobrīd visapdraudētākie, faktiski – uz izzušanas robežas, ir tie biotopi, kas atkarīgi no tradicionālās ekstensīvās lauksaimniecības prakses, konkrēti – zālāju pļaušanas un noganīšanas. Integrācijai lauksaimniecībā un mežsaimniecībā nepieciešams mērķtiecīgāk un aktīvāk attīstīt ES Lauku attīstības programmas ieviešanas uzraudzības procesos jau zināmo koncepciju par augstas dabas vērtības lauksaimniecības zemēm (turpmāk – ADVLZ). Šis koncepts balstīts uz atziņu, ka bioloģiskās daudzveidības saglabāšana Eiropā ir saistīta ar to, kā savā ikdienas saimniekošanas praksē rīkojas zemkopis vai mežkopis,⁵⁰ savukārt šīs rīcības tieši ietekmē Lauku attīstības programmas pasākumu ieviešana. Atšķirībā no vairākām citām valstīm, kur ADVLZ ir jau precīzi identificēti dabā un to aizsardzībai tiek pielāgoti LAP pasākumi, Latvijā šis virziens pagaidām ir palicis bez praktiska un mērķtiecīga pielietojuma, tikai deklaratīvā līmenī un veicot fragmentāru atsevišķu dabas vērtību monitoringu.

Lai sekmīgāk nodrošinātu bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, pasaulē ir jāattīsta jaunas pieejas dabas resursu izmantošanā, piemēram, privātās iniciatīvas ideju jomā **jāattīsta biodaudzveidības biznesa koncepcija** (pro-biodiversity business). IUCN ziņojumā „Building Biodiversity Business”⁵¹ biodaudzveidības business definēts kā komercuzņēmums, kas gūst ienākumus, īstenojot pasākumus, kas nodrošina biodaudzveidības saglabāšanos, ilgtspējīgi izmanto bioloģiskos resursus un godīgi dalās ar tiem labumiem, kas iegūti, izmantojot šos resursus. Šī biznesa definīcija faktiski pilnībā ietver konvencijas „Par bioloģisko daudzveidību” mērķus. Tā vietā, lai atbalstītu pasākumus un programmas, kas vērstas uz resursu neilgtspējīgu izmantošanu, **valstu valdībām ir jāizstrādā jaunas iniciatīvas iekļaušanai politikas plānošanas dokumentos un atbalsta programmās, kas veicina biodaudzveidības biznesu**, tādējādi gan nodrošinot cilvēku labklājību un radot jaunas darba vietas, gan vienlaikus dodot ieguldījumu biodaudzveidības saglabāšanā.

49 http://bd.eionet.europa.eu/activities/Reporting/Article_17/Reports_2013

50 High Nature Value Farming in Europe. Edited by R.Oppermann, G.Beaufoy and G.Jones. Verlag regionalkultur, 2012.

51 Bishop, J., Kapila, S., Hicks, F., Mitchell, P. and Vorhies, F. 2008. Building Biodiversity Business. Shell International Limited and the International Union for Conservation of Nature: London, UK, and Gland, Switzerland. <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/2008-002.pdf>

Evija Goluba, eksperte

Nācijas veidošanās sākas ar spēcīgu valsti, likuma varu un demokrātiju, tieši šādā secībā – tā F. Fukujama nāca klajā savā jaunākajā pētījumā.⁵² Labai pārvaldībai, institūcijām, likuma varai un cilvēktiesībām ir jābūt atsevišķam mērķim jaunajā post-2015 ietvarā.

Latvijas ilgtermiņa mērķi ir definēti stratēģijā “Latvija 2030”⁵³ un vidējā termiņa mērķi ir izvirzīti “Nacionālajā attīstības plānā 2014-2020” (turpmāk NAP)⁵⁴. Latvija arī ir daļa no atvērtās pārvaldības partnerības (OGP).⁵⁵ Šīs partnerības ietvaros 65 valstu valdības ir apņēmušās veikt konkrētus pasākumus vairāku labas pārvaldības principu ievērošanai: 1) lielākai pārvaldes caurskatāmībai; 2) iedzīvotāju līdzdalības iespēju un publisko pakalpojumu klāsta paplašināšanai, šim mērķim izmantojot arī jaunās tehnoloģijas; 3) cīņai ar korupciju. Visi šajos dokumentos izvirzītie mērķi un apņemšanās iet roku rokā ar post-2015 mērķiem, pie kuriem šobrīd tiek strādāts un ko Latvijai būs jāpieņem 2015. gadā. Jauno mērķu ieviešanu un uzraudzīšanu būtu jānodrošina atbilstoši ministrijai atkarībā no mērķa, kā tas tika darīts arī ar Tūkstošgades attīstības mērķiem (TAM). Savukārt 16. mērķa uzraudzība būtu jāuztic Pārresoru koordinācijas centram, Valsts kancelejai un Tieslietu ministrijai.

Lai likumiem, politikas dokumentiem un rīcības plāniem būtu iekļaujošs raksturs, tām nevar būt diskriminējošs pamats, tā nodrošinot to ieviešanu dzīvē. Latvijā, piemēram, regulāri tiek sagatavotas nacionālās pozīcijas par dažādiem ES jautājumiem, kuru izstrādē tiek iesaistītas arī nevalstiskās organizācijas, tomēr tas nenotiek par visiem jautājumiem un izstrādātās pozīcijas nav pieejamas publiski. Ārlietu ministrijas vadībā būtu jātiek izveidota jauna datubāze, kur tiktu uzkrātas un saskaņotas Latvijas nacionālās pozīcijas ES jautājumos (t.sk. sākotnējās pozīcijas). Svarīgi, lai šī datubāze vismaz ierobežotā apmērā būtu pieejama arī tām nevalstiskajām organizācijām, kas ir palīdzējušas nacionālo pozīciju izstrādē. Nesen veiktais pētījums par NVO iespējām ietekmēt Latvijas nacionālās pozīcijas ES jautājumos uzrāda, ka bieži vien NVO pat nezina, vai viņu ieteikumi ir vai nav tikuši ņemti vērā, kā arī kāda ir bijusi turpmākā nacionālās pozīcijas virzība.⁵⁶ Pieeja šādai datubāzei šo problēmu risinātu.

Tas pats attiecas uz jaunu politikas dokumentu, likumu un rīcības plānu izstrādi. Kaut arī valdības līmenī bieži vien tiek veidotas darba grupas, kas strādā pie konkrētiem problēmjautājumiem, Saeimas līmenī noteikti trūkst uz zinātniskiem pētījumiem balstītu priekšlikumu likumiem. Ir nepieciešams izveidot īpašu pētniecības struktūrvienību ar augsti kvalificētu personālu, kas Saeimas līmenī pēta ne tikai konkrētu likumu nepieciešamību, bet arī to ilgtermiņa ietekmi uz Latviju un tās sabiedrību. Šāda veida darbs nodrošinās arī lēmumu pieņemšanas atklātību un neradīs šaubas par konkrētu sabiedrības grupu vai indivīdu interešu lobēšanu. Tāpat arī ir būtiski izmantot jaunās informācijas tehnoloģijas sabiedrības līdzdalības palielināšanai lēmumu pieņemšanas procesos. Joprojām valsts pārvaldē nav ētikas regulējuma, tas pastāv

52 F. Fukuyama, Political Order and Political Decay, 26.09.2014: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/67b8f490-4269-11e4-9818-00144feabdc0.html?siteedition=intl#axzz3ELatZPDr>

53 Latvija 2030, 10.06.2010: <http://www.pkc.gov.lv/latvija2030>

54 Nacionālais attīstības plāns 2020: <http://www.pkc.gov.lv/par-nap2020>

55 Open Government Partnership: <http://www.opengovpartnership.org/>

56 http://www.providus.lv/upload_file/Projekti/Eiropas%20politika/2014/NacionaloPozicijupetijumsLV.pdf 62.-63. lpp.

tikai tādām atsevišķām struktūrām kā Saeima un Ministru kabinets. Tā izstrāde un ieviešana ir būtisks priekšnosacījums veiksmīgai valsts pārvaldes funkcionēšanai.

Korupcija ir viens no faktoriem, kas bremzē valstu attīstību visos līmeņos. Viens no NAP izvirzītajiem mērķiem ir samazināt korupciju.⁵⁷ Latvijā korupcijas apkarošanā ir darīts daudz, tomēr tikpat daudz vēl ir jāizdara, un uz to norāda arī pirmais Eiropas Komisijas izstrādātais ES pretkorupcijas ziņojums.⁵⁸ Lai sekmīgi cīnītos ar korupciju gan Latvijā, gan visā pasaulē, ir nepieciešams ietvars trauksmes cēlēju aizsardzībai (*whistleblowers*). Tikai nedaudzās valstīs, piemēram, Lielbritānijā, Luksemburgā, Rumānijā un Slovēnijā, šāda aizsardzība pastāv. Ministru prezidentes vadībā jau ir izveidota darba grupa, kas strādā gan pie regulējuma, gan pie kontroles mehānismiem. Ir svarīgi, lai šis process tiktu novadīts līdz galam un tiktu pieņemts regulējums. Tāpat arī ir nepieciešams publicēt amatpersonu vārdus tiesas spriedumos, kas ir saistīti ar korupciju.

Uzticība tiesu sistēmai un tās neatkarība ir viens no priekšnoteikumiem, lai iedzīvotāji uzticētos valstij un justos aizsargāti. Diemžēl Latvijā tiesas, tāpat kā parlaments un valdība, saņem vienu no mazākajiem sabiedrības atbalstiem.⁵⁹ Latvijā ir jārisina problēma ar ilgajiem tiesu procesiem, kā arī nesodāmības sajūtu, ko tie rada. Nevienā no "skaļajām" korupcijas lietām joprojām nav tiesas spriedumu, un tas neveicina sabiedrības pārliecību, ka korupcija ir nepieņemama un sodāma darbība. Tiesu varai būtu jāizstrādā sava rezultatīvo rādītāju sistēma, kas ļauj kontrolēt darba efektivitāti. Tāpat arī tiesām un tiesnešiem būtu jākomunicē par tiesas spriedumiem, kas tiek pieņemti, un uz kāda pamata tie tiek pieņemti, lai sabiedrībā veicinātu izpratni. Individīdiem ir jāpiedāvā plašāka pieeja valsts nodrošinātajai juridiskajai palīdzībai.

Priekšnosacījums iepriekš minētajiem mērķiem ir spēcīgas un labi pārvaldītas pretkorupcijas institūcijas, tādas kā KNAB un Ekonomikas policija. Šīs institūcijas arvien biežāk tiek kritizētas par profesionalitātes trūkumu un tiešo funkciju nepildīšanu, un tas ir jānovērš nekavējoties.

Informācijas atklātība un pamattiesību aizsardzība, balstoties uz nacionālo likumdošanu un starptautiskām normām, ir viens no šī mērķa būtiskiem elementiem. Latvijā ir Informācijas atklātības likums⁶⁰, tomēr tā ievērošana netiek uzraudzīta, un valsts un pašvaldību iestādes izmanto dažādus ieganstus, lai pieprasīto informāciju neizsniegtu. Iestāžu mājaslapās būtu jābūt sarakstam ar to informāciju, kurai iestāde ir noteikusi ierobežotas pieejamības statusu. Arī sistemātiska pieeja datiem Latvijā nav bijusi nodrošināta. Iedzīvotājiem jābūt brīvi pieejamiem pēc iespējas lielam klāstam valsts pārvaldes (t.sk. pašvaldību) rīcībā esošo datu. Piemēram, Lielbritānijā šādi dati iedzīvotājiem ļauj pašiem izveidot kartes, kur dažādas valsts teritorijas var salīdzināt atbilstoši noziedzības daudzumam. Dānijā brīvi pieejami ir ģeogrāfiskie dati, dati par mājokļiem un ūdens pārvaldību.

Datiem ir jābūt ne tikai brīvi pieejamiem, bet valsts un pašvaldības institūcijām būtu jāstrādā arī pie tā, lai šie dati ir saprotami ikvienam iedzīvotājam. Piemēram, tikai retais saprot, kā

57 Nacionālais attīstības plāns, punkts nr. 139: <http://www.pkc.gov.lv/par-nap2020>

58 ES Pretkorupcijas ziņojums, Latvija, 03.02.2014: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/anti-corruption-report/docs/2014_acr_latvia_chapter_lv.pdf

59 Attieksme pret korupciju Latvijā, Sabiedriskā domas aptauja, KNAB, 04.2014: http://www.knab.gov.lv/uploads/free/knab_lf_aptauja2014.pdf; Latvija 2030, Nr. 7. Inovatīva pārvaldība un sabiedrības līdzdalība, 424. punkts: http://www.pkc.gov.lv/images/LV2030/Latvija_2030.pdf

60 Informācijas atklātības likums, stājies spēkā 20.11.1998: <http://likumi.lv/doc.php?id=50601>

tiek veidots valsts budžets, tāpēc ir nepieciešams valsts budžeta analīzes un atspoguļošanas rīks, kas bez maksas pieejams internetā un kas ļauj Latvijas iedzīvotājiem saprast, kādiem mērķiem tiek tērēti valsts resursi. Tāpat arī internetā publiski būtu jābūt pieejamiem ministriju ikgadējiem darba plāniem, tādējādi nodrošinot iedzīvotājiem un NVO iespēju sekot līdzi paredzētajiem darbiem un izvērtēt iespējas iesaistīties.

Joprojām aktuāls ir jautājums par partiju sistēmas pilnveidošanu (lielāks valsts finansējuma īpatsvars kopējos partijas ienākumos), kā arī ilgtermiņa atbalsts Latvijas sabiedriskajiem medijiem, pētnieciskajai žurnālistikai, kā arī sabiedriskajām organizācijām.

Šīs problēmas nav raksturīgas tikai Latvijai, bet Latvija ar to risināšanu varētu būt piemērs citām valstīm, it īpaši attīstības valstīm. Latvija kā donorvalsts šobrīd ne tikai sniedz finansiālu ieguldījumu attīstības veicināšanā pasaulē, bet arī dalās ar savu pieredzi dažādu reformu un politiku īstenošanā. Lai to darītu pilnvērtīgi, ir jāsakārto problēmas savās mājās.

Anita Kehre, mg.soc.sc., GFMD (*Global Forum for Media Development*) biedre

Ilgtspējīga attīstība ir atkarīga no informētu cilvēku līdzdalības pārvaldības procesos un lēmumu pieņemšanā, kam savukārt nepieciešama piekļuve informācijai un iespēja efektīvi īstenot tiesības uz izteiksmes brīvību, tajā skaitā brīvu un neatkarīgu mediju pastāvēšana.

Plašsaziņas līdzekļiem ir svarīga nozīme, palīdzot valstīm veidot attīstības mērķus un plānus, atvieglojot apmaiņu ar idejām un zināšanām, iesaistot procesā inovācijas un radošumu. Īpaši būtiska ir mediju loma valdības un citu ietekmīgu iesaistīto uzraudzībā. Tomēr mediji spēj efektīvi pildīt tiem uzticētos uzdevumus vien tad, ja tie ir profesionāli un neatkarīgi.

Plašsaziņas līdzekļi nodrošina platformu publiskām debatēm par visām tēmām, tostarp par attīstības jautājumiem, un tāpēc tie vairo sabiedrības iespējas piedalīties lēmumu pieņemšanā, tajā skaitā sociāli atstumtajām grupām un cilvēkiem, kas dzīvo nabadzībā.

Post-2015 Attīstības programmai būs maz izredžu, ja cilvēkiem nebūs piekļuves būtiskai un ticamai informācijai no dažādiem avotiem, lai viņi paši varētu izmantot iespējas ietekmēt lēmumus, kas var mainīt viņu dzīves apstākļus.

Sabiedrībā pastāv pamatotas bažas par dažādu valstu plašsaziņas līdzekļu zemiem profesionālajiem standartiem, neatkarības un ētisko vērtību trūkumu, un tas mazina sabiedrības uzticību mediju efektivitātei. Šīs kapacitātes nepilnības un profesionālo standartu trūkums ir jautājumi, kas jārisina mediju attīstības un profesionālajām organizācijām. Taču šie centieni prasīs investīcijas un resursu mobilizāciju arī no citiem attīstības dalībniekiem.

Daudzos gadījumos plašsaziņas līdzekļi neapjauš lomu, kādu tie var spēlēt kopienu attīstībā, žurnālistiem bieži trūkst izpratnes par varu, ko viņi var izmantot. Tāpēc ir nepieciešami saskaņoti centieni, kas stiprinātu žurnālistu prasmes analītiski un kritiski ziņot sabiedrībai par attīstības politiku un tās īstenošanas plāniem.

Daudzās valstīs daudzveidīgu mediju (tostarp alternatīvo) un informācijas avotu trūkums ir nonācis pretrunā ar plurālistiskas plašsaziņas līdzekļu vides prasībām. Šī situācija būtu jārisina ar politiskām, reglamentējošām, likumdošanas metodēm.

Aicinu Latvijas nacionālās pozīcijas plānā ietvert šādas GFMD atbalstītas rekomendācijas:

- ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķos, kas pēc 2015. gada aizstās Tūkstošgades attīstības mērķus, jāiekļauj mērķis, kas nodrošinātu labu pārvaldību un efektīvas institūcijas. Tajā savukārt jāietver apakšmērķi ar praktisku ietekmi uz sabiedrības tiesībām uz informāciju un piekļuvi valsts datiem, kā arī cilvēku tiesībām uz izteiksmes brīvību un piekļuvi brīviem un neatkarīgiem medijiem. Šīs tiesības ir svarīgas tiesības pašas par sevi, kā arī citu tiesību un attīstības veicinātājfaktors. Tās ir arī pamattiesības, kuras Apvienoto Nāciju Organizācija ir apņēmusies stiprināt, un kas būtu jāievēro un jāīsteno visām valdībām.

- Kā ANO vadošajai aģentūrai, kas atbild par komunikāciju un informāciju un kurai piešķirts īpašs pilnvarojums sekmēt brīvu, neatkarīgu un plurālistisku plašsaziņas līdzekļu attīstību, UNESCO vajadzētu uzņemt vadību šī mērķa sasniegšanas ceļa progresu uzraudzībā. Daudzas valstis ir pieņēmušas UNESCO Mediju attīstības indikatorus kā līdzekli, lai novērtētu virzību uz efektīvu mediju sistēmu valstī.
- Plašsaziņas līdzekļu darbību regulējošām iestādēm, mediju profesionālajām asociācijām un arodbiedrībām, kā arī mediju kopienai kopumā ir jāveic steidzami pasākumi, lai nodrošinātu to, ka mediji dažādās valstīs ir ētiski, profesionāli un bauda sabiedrības uzticību un palāvību, tādējādi palielinot savu efektivitāti cilvēces attīstības veicināšanā.

Pasākumi, kas veicami valstu valdībām:

- Ievērot izteiksmes brīvību, tostarp preses brīvību un tiesības pieprasīt un saņemt informāciju gan kā pamattiesības, gan kā arī post-2015 mērķu izstrādes veicinātājus;
- Pārskatīt juridiskos ierobežojumus, tostarp neslavas celšanas kriminalizēšanu un citus plašsaziņas līdzekļu saturu vai struktūras ierobežojumus, lai veicinātu brīvu informācijas plūsmu;
- Pārskatīt ieslodzīto žurnālistu gadījumus, ņemot vērā starptautiskos standartus un cilvēktiesības;
- Izvairīties no tādām valsts ekonomiskajām svirām, kas var mazināt plašsaziņas līdzekļu brīvību, neatkarību un daudzveidību;
- Panākt vispārēju piekļuvi internetam un citām IKT kā līdzekli, kas palīdzētu īstenot vārda brīvības universālumu un vienlīdzīgu piekļuvi un līdzdalību vīriešiem un sievietēm;
- Veicināt daudzveidību plašsaziņas līdzekļos, tostarp radot pozitīvu ekonomisko vidi ar atbilstošiem stimuliem, veicinot vienlīdzīgas iespējas sievietēm un vīriešiem plašsaziņas līdzekļu īpašumtiesībās un lēmumu pieņemšanā;
- Cīnīties pret vēsturisko diskrimināciju un aizspriedumiem, kas kavē vienlīdzīgi izmantot tiesības uz vārda brīvību indivīdiem un grupām;
- Sistemātiski vākt un padarīt pieejamu sabiedrībai, tostarp digitāliem līdzekļiem, informāciju, kas ir saistīta ar attīstības jautājumiem, vienlaikus aizsargājot privātumu;
- Veicināt programmas par plašsaziņas līdzekļu un informācijas izmantošanas kompetencēm – lai visi iedzīvotāji, ne tikai bērni un jaunieši, spētu atrast, novērtēt un izmantot informāciju, kā arī izveidot un izteikt savu viedokli, tostarp attiecībā uz attīstības debatēm;
- Veikt saskaņotus pasākumus, lai nodrošinātu, ka žurnālistikā iesaistītie var strādāt bez bailēm vai uzbrukumu riska; īstenot ANO Rīcības plānu par žurnālistu drošību;
- Radīt tiesisko vidi, kurā sabiedriskās, komerciālās un kopienu raidorganizācijas ir spējīgas nodrošināt ar informāciju un komunikāciju, atbilstoši vajadzībām dažādus indivīdus un sabiedrības grupas;
- Nodrošināt sabiedrisko (valsts) mediju redakcionālo neatkarību, tos jāaizsargā pret politisku iejaukšanos un atbilstoši finansējot, lai nodrošinātu kvalitatīvu saturu sabiedrības interesēs;

- Atbalstīt kvalitatīvu izglītības un apmācību nodrošināšanu žurnālistiem un mediju speciālistiem, tajā skaitā par attīstības debatēm;
- Ieviest sistēmu, lai veicinātu lielāku plašsaziņas līdzekļu īpašumtiesību caurredzamību.

Pasākumi, kas veicami mediju organizācijām, profesionāļiem un sociālo mediju lietotājiem:

- Veicināt cieņu pret augstiem profesionālajiem un ētiskajiem standartiem žurnālistikā;
- Nodrošināt sabiedrību ar informāciju, kas saistīta ar attīstību;
- Aktīvi piedalīties debatēs par attīstības jautājumiem, lai veicinātu izpratni, tostarp par attiecībām starp vārda brīvību un attīstību, kā arī nodrošināt iespējas sabiedrībai piedalīties šo jautājumu apspriešanā;
- Atspoguļot uzskatu daudzveidību, lai apmierinātu sabiedrības tiesības uz plašu informāciju un idejām;
- Veicināt dzimumu līdztiesību, lai nodrošinātu sievietes un atstumto grupu līdzdalību visos plašsaziņas līdzekļu līmeņos, tostarp kā ziņu avotiem;
- Veikt konkrētus un efektīvus pasākumus, lai novērstu dzimumu un citus stereotipus, aizspriedumus un prakses, tostarp ieradumus vai praksi, kas apdraud indivīdu iespējas baudīt tiesības uz izteiksmes brīvību;
- Tiekies uz pienācīgu laiku un resursu atvēlēšanu pētnieciskajai žurnālistikai.

Pasākumi, kas veicami UNESCO un starptautiskajai sabiedrībai:

- Iestāties par izteiksmes brīvības iekļaušanu ANO Ilgtspējīgas attīstības mērķos, tostarp preses brīvību un tiesības pieprasīt un saņemt informāciju, jo tās ir ne tikai būtiskas tiesības, bet arī ilgtspējīgas attīstības mērķu un plašākas attīstības programmas veicinātājfaktors;
- Veicināt lielāku izpratni par to, cik svarīga ir izteiksmes brīvība un brīvi, neatkarīgi un plurālistiski plašsaziņas līdzekļi, tostarp to loma ilgtspējīgā attīstībā, labā pārvaldībā un tiesiskumā;
- Iestāties par plaša diapazona mediju institūcijām (valsts, privātie, kopienu, sociālie), lai tie būtu brīvu, plurālistisku un neatkarīgu mediju pamats un dotu būtisku ieguldījumu ilgtspējīgā attīstībā;
- Turpināt iestāties par dzimumu līdztiesību plašsaziņas līdzekļos un ar to starpniecību izstrādāt programmas, kas nodrošinātu sistemātisku Pekinas deklarācijas un rīcības platformas izpildes uzraudzību;
- Turpināt darbu, lai atbalstītu žurnālistu profesionalitāti, kā arī sabiedrības izglītošanu par medijiem un informācijas izmantošanu;
- Veicināt un uzraudzīt žurnālistu drošību un cīņu pret sodīšanu.

Dace Kavasa, eksperte

1. mērķis. Nabadzības izskaušana

- Latvijas perspektīva: mērķis joprojām nozīmīgs, īpaši pievēršot uzmanību vieglāk ievainojamām grupām, kas Latvijas kontekstā nozīmē ne tikai ierastos diskriminācijas aizlieguma pamatus, bet arī emigrācijas problemātiku – bērni un ģimenes locekļi, kas paliek Latvijā, un viņu situācija; lauki vs. pilsēta un cilvēku labklājības vairošana un atšķirību samazināšana.
- Joprojām trūkst skaidras statistikas segregācijas pieejas. Lai īstenotu 1.4. apakšmērķa/rādītāja pildīšanu, nepieciešams nodrošināt dzimuma un citu rādītāju statistikas datu apkopojumu, sevišķi ekonomisko resursu pieejamībā – e.g. LIAA uzņēmējdarbības attīstības finanšu resursu pieejamība, ES fondu piesaistes rezultāti, īpaši dzimuma un vecuma griezumā; valsts garantēto aizdevumu un banku kredītu piešķiršanas politika, kas būtu īpaši draudzīga visievainojamākajām grupām.
- Kopumā mērķa īstenošanai politikas veidošanas līmenī nepieciešams nodrošināt uz cilvēku centrētu (*human centred*) pieeju, veidojot attiecīgos politikas dokumentus un no tiem izrietošos normatīvos aktus saskaņā ar indivīdu dažādību un sistēmu spēju pielāgoties iedzīvotāju individuālajām vajadzībām.
- Mērķa īstenošana cieši saistīta ar 4. mērķa, 10.1. un citu apakšmērķu īstenošanu.

3. mērķis. Sasniegt veselīgu dzīvi visiem visos vecumos

Īpaši svarīgi apakšmērķi 3.3. – 3.9., pievēršot uzmanību:

- Veicot nepieciešamās reformas veselības sistēmā, lai nodrošinātu 3.8. apakšmērķa īstenošanu. Sistēmai jābūt saskaņā ar 1. mērķa īstenošanas pasākumiem, lai priekšlikumi neveicina lielāku nabadzības veidošanos vai preventīvās veselības aprūpes sistēmas nepieejamību dažiem sabiedrības slāņiem.
- Tuberkulozes preventīvajiem pasākumiem un ārstēšanai, īpaši ietverot sociālo apstākļu uzlabošanu (saistīts ar 1. mērķa īstenošanu) un izvērtējot esošo vakcinācijas sistēmu.
- Atkarību mazināšanai, ne tikai jauno psihotropo vielu kontrolē, bet alkoholisma, alkohola lietošanas un nelegālā tirgus preventīvajiem pasākumiem.
- Nāves gadījumu skaita samazināšanai uz ceļiem kā vienu no būtiskajiem rīcības virzieniem izvirzīt ceļu policijas darba mērķu un metožu pārskatīšanu, lai tās galvenais uzdevums būtu drošības sistēmas veidošana un uzraudzība, nevis soda naudu iekasēšana; kā arī nopietni pārskatīt ceļu kvalitātes nodrošināšanas sistēmu: ieskaitot būvniecības uzraudzību, ēnu ekonomikas un korupcijas novēršanu šajā nozarē; ceļu kvalitātes nodrošināšanu lietošanā (laika apstākļu dēļ, nolietojuma dēļ).

5. mērķis. Panākt dzimumu līdztiesību, stiprināt sieviešu un meiteņu tiesības visur

- 2014. gada vēlēšanu rezultātā samazinājās sieviešu pārstāvība Saeimā. Sieviešu pārstāvība arī valsts uzņēmumu vadībā un valdēs, lielāko privāto uzņēmumu valdēs utt. joprojām ir neapmierinoša. Latvijai būtu jāatbalsta kvotu sistēmas ieviešana uzņēmumos. Vienlaikus jāvērtē dzimumu līdztiesības trūkuma iemesli pārstāvniecības institūcijās.
- Līdzīgi kā pie 1. mērķa – nodrošināt situācijas apzināšanos un līdztiesīgu pieeju ekonomiskajiem resursiem.
- Nepieciešams stiprināt dzimumu līdztiesības politikas īstenošanu, atvēlot pienācīgus resursus gan pašreizējās situācijas kvalitatīvai izvērtēšanai, gan stereotipu novēršanai un dzimumu līdztiesības principu integrēšanai visos politikas plānošanas dokumentos. Ņemot piemērus no Zviedrijas, Beļģijas vai citām ES valstīm, veidot valsts pārvaldē pienācīgu kompetenci un kompetenču centrus, kas atbalstītu valsts un pašvaldības institūcijas dzimumu līdztiesības integrēšanā visās to darbībās.
- Īpaši pievērstu uzmanību arī 5.4. apakšmērķa sasniegšanai – gan nodrošinot skaidru situācijas apzināšanos „neapmaksātā aprūpes laika” dzimumu izpratnē; kā arī saistībā ar citiem mērķu īstenošanas pasākumiem (izglītība, nabadzības izskaušana, ekonomiskā vienlīdzība) ietvert šos datus kā nozīmīgu politikas plānošanas rādītāju.

6. mērķis. Pieeja un ūdens resursu ilgtspējīga pārvaldība

- Būtisks mērķis arī saistībā ar veselības rādītāju un drošas pārtikas un vides nodrošināšanu: Latvijai īpaši svarīgi ir 6.3. – ūdens piesārņojuma (sevišķi Baltijas jūras) mazināšana, un 6.4. – ūdens efektīva izmantošana, īpaši ražošanā, lauksaimniecībā, kā arī veidojot atbalsta pasākumus, kas ļautu arī indivīdiem apzināties un izmantot jaunākās tehnoloģijas ikdienā (ūdens attīrīšana, lietus ūdens izmantošana u.tml.).

7. mērķis. Nodrošināt pieeju pieejamiem, ilgtspējīgiem un uzticamiem mūsdienu enerģijas pakalpojumiem visiem

- Palielināt atjaunojamo energoresursu un tehnoloģiju izmantošanu Latvijā. Veidot politiku un atbalsta pasākumus, kas veicinātu gan uzņēmumu, gan indivīdu interesi un tehnoloģiju izmantošanu.

8. mērķis. Ilgtspējīga un iekļaujoša ekonomiskā izaugsme

- Ņemot vērā 2014. gada pētījumu datus, īpaši nozīmīgs būs 8.5 mērķis vienlīdzīgas samaksas nodrošināšanā. No sistēmas viedokļa, šī mērķa īstenošana ir būtiski saistīta ar izglītības mērķu īstenošanu ilgtermiņa rezultātu sasniegšanā; īstermiņā nepieciešams turpināt darbu un atvēlēt vairāk resursu stereotipu mazināšanas pasākumiem un stiprināt dzimumu līdztiesības integrēšanas kapacitāti VISĀS politikas veidošanas jomās.

12. mērķis. Ilgtspējīgs patēriņš un ražošana

- Ekonomikas ministrija pašreiz izstrādā KSA Stratēģiju/Rīcības plānu. 12. mērķa pasākumu īstenošana un citu mērķu rādītāji, kas saistīti ar politikas veidošanu un privātā sektora darbību, varētu būt daļa no šīs stratēģijas.
- Mērķis saistīts ar 4. mērķa īstenošanu – izglītības sistēmas pilnveidošanu, integrējot ilgtspējas domāšanu visos līmeņos (arī 13.3. īstenošana).

16. mērķis. Sasniegt mierīgas un iekļaujošas sabiedrības, likuma varu, efektīvas un spējīgas institūcijas

- Korupcijas apkarošana, tiesu sistēmas efektivitātes uzlabošana kā daļa no prioritārajām darbībām labas pārvaldības un likuma varas īstenošanā.
- Vardarbības mazināšana: īpaši pievēršot uzmanību vardarbībai pret bērniem un sievietēm – gan mājās, gan cilvēku tirdzniecības novēršanai. RCS „Marta” 2014. g. pētījums par ievainojamību īpaši norāda uz saikni starp 1. mērķi (sociāli ekonomisko apstākļu ietekme) un šī mērķa īstenošanas nozīmīgumu. Atbalsta sistēmas jau top, bet trūkst darbs ar sabiedrību stereotipu apzināšanā un novēršanā, sevišķi dzimuma stereotipu un sieviešu seksuālās objektifikācijas nepieļaušanā publiskajā vidē. Tādējādi mērķa īstenošana savstarpēji saistīta ar izglītības, nabadzības, ilgtspējīgas pilsētvides mērķu īstenošanu.

Evija Goluba, eksperte

3. starptautiskā Attīstības finansēšanas konference Adisabebā un ANO samits par post-2015 Attīstības mērķiem ir divi no šī gada nozīmīgākajiem globālajiem notikumiem. Abi procesi ir savstarpēji saistīti. Pašlaik spēkā ir Monterejas un Dohas vienošanās, kurā donorvalstis apņēmas līdz 2015. gadam novirzīt 0,7% no IKP Oficiālajai attīstības palīdzībai (OAP). Lielākā daļa valstu šīs saistības nav izpildījušas, tomēr būtiskākais ir no šiem mērķiem neatkāpties.

Post-2015 ietvars un izvirzītie mērķi šobrīd ir ambiciozi. Ir svarīgi, lai tie tādi būtu arī 2015. gada otrajā pusē, kad pēc starpvaldību sarunām valstis par tiem vienosies ANO samitā. 17. mērķis var tikt uzskatīts par visu mērķu „kājām”. Tas nosaka īstenošanas līdzekļus (Means of Implementation: turpmāk – Mol), kas ļaus visiem mērķiem „piecelties”. Mol galvenokārt skars attīstības finansēšanas mehānismus, lai gan būtiska loma ir arī nefinanšu līdzekļiem. Finansējuma jomā nepieciešams atbildēt uz jautājumiem: kāpēc ir nepieciešams finansējums attīstībai? kas to nodrošinās? kas finansējumu saņems? pēc kādiem principiem tas tiks pārdaļīts?

Kāpēc ir nepieciešams finansējums attīstībai?

Latvija nav pildījusi savas attīstības sadarbības saistības, un mūsu budžets uz kopējā ES fona ir viens no zemākajiem. Īpaši zems tas ir attiecībā uz divpusējo attīstības sadarbību, jo vairāk nekā 90% no finansējuma tiek novirzīts daudzpusējai sadarbībai caur ES un ANO. Latvija arī drošības ziņā nav pildījusi savas starptautiskās saistības un plāno tās nodrošināt tikai līdz 2020. gadam. Attīstības sadarbība ir viens no preventīvajiem mehānismiem, lai valstīm nebūtu jāuztraucas par savu drošību. Tajā pašā laikā abi budžeti ir jānodala, jo to tiešie mērķi ir atšķirīgi.

Attīstības sadarbības finansējuma mērķis ir vienkāršs – nodrošināt ikvienam planētas iedzīvotājam cilvēka cienīgu dzīvi. Tas nenozīmē visiem nodrošināt Rietumu standartiem atbilstošu dzīvi, bet gan godīgu politiku un biznesa īstenošanu ikvienā pasaules valstī, negraujot šo valstu kultūru, vērtības un neradot nabadzību veicinošus apstākļus vietējiem iedzīvotājiem. Katrā valstī ir jārada vide un apstākļi, kuros tās iedzīvotāji ir apmierināti ar dzīvi, kur ir zems nevienlīdzības līmenis un cilvēki neizvēlas doties bēgļu gaitās, meklējot labāku dzīvi ārvalstīs. Liela bēgļu koncentrācija vienā vai citā valstī rada gan ekonomiskos, gan drošības riskus.

Finansējums attīstībai ir nepieciešams, lai turpinātu mazināt nabadzību un badu, lai uzlabotu veselības un izglītības sistēmu, lai nodrošinātu pieeju enerģijas resursiem, ko cilvēki var atļauties, lai palielinātu dzimumu vienlīdzību, lai nodrošinātu infrastruktūras attīstību, lauku rajonu attīstību, kas ir pievilcīga potenciāliem investoriem, lai aizsargātu globālos labumus (*global goods*), ieskaitot globālās vides aizsardzību u.c. Finansējumu attīstībai šobrīd galvenokārt nodrošina donorvalstu nodokļu maksātāju nauda. Brīvais tirgus tā esošajā formā visu minēto nevar nodrošināt, jo privātais sektors ir orientēts uz peļņas gūšanu.

Kas nodrošinās attīstības finansēšanu?

Latvijai kopā ar visām ES valstīm ir jāturpina pildīt saistības, ko tās ir uzņēmušās, novirzot 0,7% no IKP attīstības sadarbībai. Tajā pašā laikā Latvijai kopā ar citām dalībvalstīm būtu jāiestājas par to, lai arvien vairāk līdzekļu attīstībai nāktu no pašu partnervalstu nodokļu maksātāju naudas. Tieši tādēļ ir jāstrādā pie tā, lai partnervalstīs izveidotu veiksmīgus nodokļu iekasēšanas mehānismus, lai mazinātu korupciju un visatļautību, it īpaši no ārvalstu investoru puses, kuriem ir jāievēro tādas pašas vērtības un normas kā savā izcelsmes valstī.

Latvijas valdībai un Ārlietu ministrijai ir jāturpina uzsāktais kurss un jāpilda savas globālās saistības, palielinot kopējo attīstības sadarbības budžetu, jo īpaši divpusējās attīstības sadarbības budžetu. Iedalot finansējumu, ir jāņem vērā gan globālās saistības, gan saņēmējvalstu vajadzības.

Tā kā jaunie attīstības mērķi iekļauj arī vides jautājumus un ilgtspēju, Latvijā rodas vēl lielāka nepieciešamība pēc koordinējošās institūcijas, kas uzraudzītu īstenoto projektu atbilstību ilgtspējīgas attīstības mērķiem. Oficiālās attīstības sadarbības budžets nedrīkst tikt sapludināts ar vides ilgtspējas budžetu, bet to mērķiem ir jābūt vienotiem post-2015 ietvarā.

Latvijā ir jāuzsāk diskusija par to, vai attīstības sadarbībai ir jānovirza līdzekļi no konkrēta nodokļu ieņēmumu veida.

Jau šogad privātais sektors konkursa kārtībā varēja pretendēt uz attīstības sadarbībai paredzēto finansējumu, kas būtu jāturpina, ieviešot kontroles, uzraudzības un ietekmes novērtējuma pasākumus. Līdz šim publiskā sektora finansējums ir spēlējis ļoti būtisku lomu saņēmējvalstu infrastruktūru sakārtošanā, tādā veidā piesaistot privāto sektoru. Tajā pašā laikā varbūt tieši privātajam sektoram būtu jāveic infrastruktūras izbūve partnervalstīs. Vietējās infrastruktūras attīstība var kalpot par priekšnosacījumu privātā sektora iesaistei attīstības sadarbības projektos.

Kas saņems finansējumu?

Ārlietu ministrija ir veikusi ievērojamu darbu, lai palielinātu finansējumu organizācijām, kas strādā ar attīstības sadarbības tēmām, tomēr joprojām ir daudz organizāciju, kurām ir nepieciešams līdzfinansējums, lai īstenotu lielos Eiropas Komisijas projektus. Tāpat ir nepieciešami finansiāli apjomīgāki projektu konkursi, kuru mērķis ir strādāt partnervalstīs nabadzības un sociālās nevienlīdzības mazināšanai. Ir jāatsakās no „iezmētās naudas principa” un jāļauj gan NVO, gan valsts iestādēm, gan privātajam sektoram pretendēt uz konkursiem ar vienādiem nosacījumiem, ieviešanas un atskaitīšanās principiem.

Lai gan Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas Attīstības palīdzības komiteja (OECD DAC) pie OAP ļauj pieskaitīt stipendijas studentiem no attīstības valstīm, bēgļu izmaksas donorvalstīs, parādu norakstīšanu u.c., šie ieguldījumi tiešā veidā neveicina partnervalstu attīstību un labklājību, tāpēc šīs izmaksas vai nu vispār nevajadzētu uzskaitīt, vai tām būtu jāveido ļoti maza daļa no kopējā divpusējā budžeta.

Attīstības finansējums ir saistīts arī ar finansējumu citās jomās, kas to tieši ietekmē. Piemēram, lauksaimniecības un fosilo kurināmo subsīdijām ir izmērāma negatīva ietekme uz lauksaimniecības sektoru partnervalstīs, tāpēc tās būtu nepieciešams pārskatīt.

Pēc kādiem principiem tiks pārdalīts finansējums?

Latvijai pastāv divas iespējas – turēties pie savām finansiālajām saistībām vai tiekties uz pēc iespējas lielāku ieguldīto līdzekļu atdevi, efektivitāti un caurspīdīgumu. Latvija joprojām nav pievienojusies Starptautiskajai attīstības palīdzības caurspīdīguma iniciatīvai (IATI). Tas ir īpaši būtiski, jo Latvijā pieaug divpusējās attīstības sadarbības apjoms, bet nav vienotu standartu tās efektivitātes un nepieciešamības izvērtēšanai. Līdzekļi ir jāiegulda ilgtspējīgas attīstības veicināšanā, līdz ar to efektivitāte ir jāmēra ne tikai kā IKP izaugsme, ir jāskatās arī sociālais, cilvēku un dabas kapitāls – cilvēku un planētas labklājība ir jāliek pirmajā vietā.

Pēc iespējas lielākā daļa attīstības sadarbības finansējuma ir jānovirza atklātiem konkursiem publiskajam, privātajam un nevalstiskajam sektoram. Procesam ir jābūt skaidram un caurspīdīgam.

Nefinanšu līdzekļi

Ir vairākkārt pierādīts, ka finansējuma ieguldīšana attīstības projektos vien nenodrošina ilgtspējīgu valstu attīstību. Arvien biežāk uzmanība tiek vērsta uz nefinanšu līdzekļu lomu attīstībai labvēlīgu apstākļu un vides nodrošināšanā donoru un partnervalstīs. Ir svarīgi, lai topošajā attīstības ietvarā nefinanšu līdzekļi tiek atzīti par būtiskiem efektīvas attīstības sadarbības priekšnoteikumu radīšanai, nosakot jaunus starptautiskās sadarbības rīcības standartus, un ANO dalībvalstis apņēmtos strādāt pie to godprātīgas ieviešanas.

Lai veicinātu patstāvīgai attīstībai labvēlīgu vidi, nepieciešams pārskatīt pastāvošos tirdzniecības un investīciju jomu regulējumus un līgumus. Piemēram, ārvalstu investīciju veicināšanas un aizsardzības līgumos jāpanāk, lai investora un valsts strīdu risināšanas mehānismi nav labvēlīgi tikai ārvalstu investoriem, bet darbotos par labu vietējiem investoriem un valdībām. Ir jānodrošina, lai jaunas investīcijas neapdraud jau tā nereti mazaizsargātos vietējos iedzīvotājus – tāpēc investīciju un tirdzniecības politiku un līgumu sagatavošanas posmā ir jāievieš ietekmes uz dzimumu līdztiesību, cilvēktiesībām un vidi novērtējumi. Jāstiprina arī starptautiskā sadarbība nodokļu jomā, novēršot nelikumīgās finanšu plūsmas.

Efektīvam finansējuma izlietojumam Latvijā un visā Eiropā ir jāsāk ievērot Lisabonas līguma 208. punktā noteiktos principus politiku saskaņotības attīstībai (*policy coherence for development - PCD*). Tie paredz institucionālo mehānismu izstrādi un ieviešanu, kas liktu ES valstīm visas ar partnervalstīm saistītās politikas saskaņot ar ilgtspējīgas attīstības mērķiem, neļaujot ES valstu politikām negatīvi ietekmēt partnervalstu attīstību. Vairākas ES valstis jau izmanto PCD mehānismus un ir ieviesušas PCD monitoringa sistēmas. Šobrīd Latvijā vēl nav starpministriju mehānismu politiku saskaņošanas attīstībai nodrošināšanai, tādi būtu jāveido, kā arī būtu jāieceļ koordinējošā/uzraugošā iestāde politiku ietekmes uz ilgtspējīgu attīstību izvērtēšanai. Būtiski, lai PCD kā nefinanšu līdzeklis tiek iekļauts post-2015 attīstības mērķos.

Lai globālajā attīstībā pārvarētu donoru-saņēmēju attiecību modeli, ir nepieciešams panākt vienlīdzīgu visu valstu iesaisti lēmumu pieņemšanas procesos starptautiskajās finanšu un politikajās organizācijās. Ir svarīgi arī veicināt tehnoloģiju un zināšanu pārnesi starp valstīm, uz vietējām zināšanām balstītas inovācijas un kapacitātes celšanu un veidošanu par globālajiem procesiem un to ietekmēšanas iespējām.

Visbeidzot, kvalitatīvu datu ieguve un analīze par finanšu plūsmām, investīcijām, cilvēku un vides stāvokli donoru un partnervalstīs, un šādu datu publiska pieejamība ir būtiska, lai uzraudzītu un plānotu globālos un vietējos attīstības procesus.

Latvijas Attīstības sadarbības pamatnostādņem beidzoties 2015. gadā, par jaunajiem mērķiem būtu jāizvirza darbs pie attīstības finansēšanas efektivitātes nodrošināšanas – ieviešot gan caurspīdīgus finanšu, gan tos papildinošus nefinanšu līdzekļus, piemērojot attīstības universalitātes principu un attīstības mērīšanā iekļaujot gan ekonomiskos, gan sociālos un vides rādītājus. Būtu apsveicami, ja arī Latvija no kopējā attīstības sadarbības budžeta uzņemtos novirzīt 0,15-0,20% vismazāk attīstītajām valstīm.